

Procesi deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi za djecu

Poljak, Andrijana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:106404>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-02**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Procesi deinstitutionalizacije i transformacije ustanova
socijalne skrbi za djecu

Ime i prezime studentice:
Andrijana Poljak

Zagreb, rujan 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Procesi deinstitutionalizacije i transformacije ustanova
socijalne skrbi za djecu

Ime i prezime studentice:

Andrijana Poljak

Ime i prezime mentorice:

Izv.prof.dr.sc. Ivana Borić

Ime i prezime komentorice:

mag. paed. soc. Andrea Ćosić

Zagreb, rujan 2021.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisao/napisala rad Procesi deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi za djecu i da sam njegov autor/autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Andrijana Poljak

Mjesto i datum: 8. rujna 2021.

Procesi deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi za djecu

Ime i prezime studentice: Andrijana Poljak

Ime i prezime mentorice: Izv.prof.dr.sc. Ivana Borić

Ime i prezime komentorice: mag. paed. soc. Andrea Ćosić

Program/modul: Socijalna pedagogija/djeca i mladi

SAŽETAK:

Tijekom posljednjih petnaestak godina procesi deinstitutionalizacije i transformacije socijalne skrbi za djecu postupno su se razvijali s ciljem smještaja mladih osoba iz institucionalnih oblika u druge prirodnije sredine, shodno istraživanjima o negativnim utjecajima institucionalizacije. Suština procesa deinstitutionalizacije leži u tome da se postigne promjena omjera između institucijske i izvaninstitucijske skrbi u korist izvaninstitucijske, s posebnim naglaskom na obiteljsku reintegraciju te uspostavljanje mreže novih socijalnih usluga u zajednici; dok je suština procesa transformacije redefiniranje funkcije pružatelja usluga te razvoj izvaninstitucijskih oblika smještaja kao što su udomiteljske obitelji, obiteljski domovi i organizirano stanovanje uz podršku. Radi se o temeljnim reformama u novije vrijeme koje se tiču skrbi za djecu, započevši s usvajanjem Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, a nastavljaju svoj razvoj prema okvirima postavljenim u Planu deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj od 2011. do 2016. godine (2018). Ovi procesi u fokus stavljaju dobrobit djeteta, kojem se u slučaju neodgovarajuće roditeljske skrbi omogućuje da umjesto u instituciji odrasta u uvjetima koji su što sličniji obiteljskima.

Cilj ovog rada je, analizom dostupne inozemne i domaće znanstvene i stručne literature, pružiti pregled aktualnih spoznaja o procesima deinstitutionalizacije, uključujući razumijevanje pojmova i razvoja tih procesa, kako u Hrvatskoj tako i u Europi. U radu se donosi pregled najvažnijih dokumenata bitnih za razvoj ovih procesa, koncepti i ideje na kojima se temelje, sadašnje stanje, aktualna istraživanja i izazovi u procesu deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi za djecu i mlade.

Ključne riječi: deinstitutionalizacija, djeca, ustanove socijalne skrbi, transformacija

Deinstitutionalization and transformation processes in social welfare for the children

Author: Andrijana Poljak

Mentor: Assoc.Prof. Ivana Borić, PhD

Co-mentor: Andrea Ćosić, assistant

Program/module: Social pedagogy/Children and Youth

SUMMARY:

Over the last fifteen years, the deinstitutionalization and transformation processes of social welfare for children have gradually developed with the aim of accommodating young people in more natural environments than institutional accommodation, based on various research on the negative effects of institutionalization. The aim of the deinstitutionalisation is to change the ratio between institutional and non-institutional care in favor of non-institutional care, with special emphasis on family reintegration and the establishment of a network of new social community services; while the essence of the transformation process is redefining the function of service providers and the development of non-institutional forms of accommodation such as foster families, family homes and organized supported housing. These are fundamental reforms in recent times concerning child care, starting with the adoption of the National Action Plan for the Rights and Interests of Children from 2006 to 2012, and continuing their development according to the framework set in the Plan of deinstitutionalization and transformation of social care homes. Republic of Croatia from 2011 to 2016 (2018). These processes focus on the well-being of children, who in the case of inadequate parental care are to grow up in conditions that are as similar to a family as possible, instead of in an institution.

The aim of this paper is to analyze the available foreign and domestic scientific and professional literature, to provide an overview of current knowledge of the processes of deinstitutionalization, including understanding the concepts and development of these processes, both in Croatia and in Europe. The paper provides an overview of the most important documents for the development of these processes, concepts and ideas which they are based on, current situation, current research and challenges in the process of deinstitutionalization and transformation of social care institutions for children and youth.

Key words: children, deinstitutionalization, social welfare, transformation

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Povijest razvoja skrbi o djeci	5
2.1. Razlozi izdvajanja djece iz obitelji	8
3. Proces deinstitutionalizacije ustanova socijalne skrbi za djecu.....	11
3.1. Razvoj deinstitutionalizacije	11
3.2. Definiranje procesa deinstitutionalizacije.....	13
3.3. Važnost života u obiteljskom tipu smještaja	18
3.4. Obilježja odrastanja djeteta u instituciji	19
3.5. Negativne strane i kritike institucionalne skrbi za djecu.....	22
4. Proces transformacije ustanova socijalne skrbi za djecu	26
5. Alternative institucionalnom smještaju	29
5.1. Organizirano stanovanje	29
5.2. Udomiteljstvo	31
5.3. Usluge poludnevnog boravka u školama.....	32
5.4. Posvojenje.....	32
6. Deinstitutionalizacija u Europi	34
7. Deinstitutionalizacija u Hrvatskoj	38
7.1. Dokumenti	38
7.1.1. Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine	39
7.1.2. Plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2018. (2010.)	41
7.1.3. Plan deinstitutionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. godine	43
7.2. Obilježja deinstitutionalizacije u Hrvatskoj.....	44
7.3. Primjeri dobre prakse u Hrvatskoj.....	51
7.3.1. Centar za pružanje usluga u zajednici „Svitanje“	51

7.3.2. Odgojni dom Bedekovčina.....	52
7.3.3. Centar za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce.....	54
8. Izazovi koje nosi deinstitucionalizacija.....	56
9. Zaključak.....	60
10. Popis literature.....	65
11. Prilozi	73

1. Uvod

Trend institucionalizacije djece u Europi započinje krajem 19. stoljeća, u razdoblju industrijalizacije i urbanizacije (Gudbrandsson, 2006, prema Sovar, 2015) kada velik broj obitelji nije uspio zadržati svoju temeljnu ulogu te se prilagoditi novonastalim okolnostima, a na području Republike Hrvatske ekspanzija institucionalnog odgoja i tretmana događa se u 20. stoljeću (Sovar, 2015). Tema djece koja ne odrastaju u svojim biološkim obiteljima i koja su u sustavu javne skrbi značajna je i aktualna tema međunarodnih organizacija kao što su Vijeće Europe, UNICEF, Svjetska banka, Eurochild i druge. Kroz njihove najnovije dokumente i studije jasno se provlači poruka da je institucionalizacija djece, odnosno njihovo odrastanje u dječjim domovima najmanje dobro rješenje za dijete te da je potrebno poduzeti sve mjere da se pronađu rješenja koja bolje odgovaraju potrebama djeteta (Gudbrandsson, 2003). Također, sve je prisutniji stav da odrastanje djece u institucijama nije samo nešto što ugrožava njih kao pojedince već je i ozbiljna prijetnja društvu jer smanjuje njegove resurse (Ajduković, 2004).

Premda su prve ozbiljne zamjerke institucionalnom smještaju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi upućene prije više od pedeset godina (Bolwby, 1953, prema Sladović Franz, Kregar Orešković, Vejmelka, 2007), institucionalni je smještaj tek u novije vrijeme podvrgnut značajnijim kritikama struke i javnosti. No, u većini je zemalja svijeta (pa tako i u Hrvatskoj) institucionalni smještaj bio i još uvijek jest prevladavajući oblik skrbi za djecu izdvojenu iz bioloških obitelji. Osnovni pojam vezan uz suvremenu institucionalnu skrb za djecu jest zapravo pojam deinstitucionalizacije, koji u svojoj najdaljoj perspektivi ima ukidanje institucionalnog smještaja kakav je bio do sada, a u bližoj i realnoj perspektivi se odnosi na implementiranje obiteljskih elemenata u domski smještaj, povoljniji omjer broja djece i stručnjaka, kao i specijaliziranost ustanova prvenstveno u tretmanskome smislu (Sladović Franz, Kregar Orešković, Vejmelka, 2007).

Motivacija za pisanje diplomskog rada na temu deinstitucionalizacije proizašla je tijekom provođenja prakse 2019. godine na drugoj godini diplomskog studija, koju sam odrađivala u Centru za pružanje usluga u zajednici Dugave Zagreb (u smještajnoj jedinici za muške korisnike), nakon čega sam tamo ostala i volontirati. Kroz upoznavanje mladih osoba koji su korisnici Centra i kroz razgovor s odgajateljima koji su nezadovoljni situacijom i uvjetima u

instituciji, ostala sam zatečena informacijama da su pojedina djeca provela 5 ili više godina u instituciji, deprivirana, bez razvijenih adekvatnih životnih i socijalnih vještina, bez prevelikih pozitivnih pomaka u ponašanju, kao ni u obitelji s kojom se u većini slučajeva ne radi kontinuirano dok je dijete u institucionalnom smještaju. Ono što se smatra važnim je da smještaj djece u institucijama mora biti kratkotrajan i privremen i da se djetetu što prije mora osigurati njegovo pravo na život u obiteljskom okruženju bilo kroz povratak u vlastitu obitelj ili, ako nije moguće, tada smještaj u udomiteljsku, zamjensku obitelj koja će preuzeti skrb za dijete ili kroz posvojenje kao trajni oblik skrbi (Sladović Franz, 2016). Institucionalnu skrb u Hrvatskoj obilježava upravo problem dugotrajnog boravka djece u institucijama, i to često do osamostaljenja (Žic Grgat i Jelavić, 2005). Rezultati novijeg, višegodišnjeg istraživanja iz 2018. godine Ureda pravobranitelja za djecu o kretanju broja djece i mladih na smještaju, boravku i organiziranom stanovanju u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi te u centrima za pružanje usluga u zajednici također pokazuju jednak trend. Broj djece i mladih koja se nalaze na smještaju i organiziranom stanovanju u razdoblju od 2013. do 2016. godine pada, međutim, u 2017. taj broj je počeo rasti. Tako je na kraju 2017. godine broj djece i mladih u institucionalnoj skrbi bio 818, što je za 3,7% više u odnosu na kraj 2016. U navedenom broju je 708 djece (i 110 starijih od 18 godina), a čak 208 mlađih od sedam godina. Upravo u toj dobnoj skupini uočen još veći porast u odnosu na 2016. godinu, koji iznosi čak 13% (Pravobranitelj za djecu, 2018). Ako je već potrebno izdvojiti dijete iz obitelji, smatrala sam kako je osiguranje obiteljskih uvjeta smještaja nužno za kvalitetan razvoj djece.

Uz istraživanje literature u području institucionalnog smještaja djece i mladeži, ali i u praksi, uočila sam mnoge negativne strane institucionalizacije i promišljala o tome je li smještaj u instituciju uistinu poticajno i najbolje okruženje za njih. Prirodno okruženje za rast i razvoj djeteta trebala bi biti obitelj koja mu pruža ljubav, razumijevanje i zadovoljstvo te štiti i promiče njegovu dobrobit. Uz iznimke gdje postoje situacije kada je država dužna intervenirati u obiteljsko okruženje, dijete svakako ima pravo odrastati uz svoje roditelje, a roditelji imaju pravo živjeti sa svojim djetetom. Čak i u situacijama intervencije od strane države, prioritetno je gledati najbolji djetetov interes koji bi se uvijek trebao staviti ispred interesa roditelja. Potrebno je iznaći ravnotežu između prava djeteta na život u obitelji i obveze države da zaštiti najbolji interes djeteta (Bartuloci, 2014) što se najbolje može postići obiteljskim tipom smještaja za djecu, a ne smještanjem u institucijske uvjete.

Kao odgovor na mnoge negativne strane institucionalizacije posljednjih desetljeća u Europi, kao i u Hrvatskoj, odvija se proces deinstitutionalizacije i transformacije, odnosno dolazi do restrukturiranja institucionalne skrbi, jačanja preventivnih mjera te razvoja različitih oblika zbrinjavanja djece (Ajduković, 2004) koji su alternative institucionalnom smještaju, kao što su udomiteljstvo, posvojenje i organizirano stanovanje. Procesom deinstitutionalizacije i transformacije socijalne skrbi teži se promjeni omjera smještaja djece u instituciji i izvan nje, tako da je manji broj djece u institucijama. Ovaj proces odnosi se na sve korisnike socijalne skrbi, dakle i mlade i odrasle osobe, no u ovom diplomskom radu proces deinstitutionalizacije gleda se u kontekstu isključivo djece i mladih.

Plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj (2010), Operativni plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2014.-2016. (2014) te Plan deinstitutionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. godina (2018), predstavljaju ključne dokumente za daljnju provedbu navedenih procesa. Usvajanjem prethodno navedenih dokumenata provedba procesa deinstitutionalizacije i transformacije se intenzivirala te su se u ustanovama socijalne skrbi za djecu u Hrvatskoj postepeno počele događati bitne promjene. Važno je naglasiti kako je naše društvo na globalnoj razini bilo u procesu tranzicije te je gospodarska kriza ostavila trag na profesionalno i osobno funkcioniranje pojedinaca, kao i na funkcioniranje obitelji i društva u cjelini. Paralelno s ovim procesima, ulaskom u Europsku uniju, javljaju se izazovi prilagođavanja na nove načine funkcioniranja, naglašava se spomenuti trend deinstitutionalizacije te razvijanja novih oblika skrbi i načina pružanja usluga (Herceg Babić, 2014). Procesi deinstitutionalizacije i transformacije dugotrajni su i iziskuju određeno vrijeme za pripremu i provedbu samog procesa, ali i za evaluaciju učinjenoga po završetku. Stoga ne čudi činjenica da teku sporo i neujednačeno, no ohrabrujuće je da su tendencije deinstitutionalizacije sve prisutnije (Sovar, 2015), zbog čega se ova tema može smatrati aktualnom i podložnom za dublje razmatranje.

Nadalje, bitna postavka procesa deinstitutionalizacije je shvaćanje obitelji kao prvog socijalnog okruženja djeteta, kontekst u kojem ono živi, uči slušati, razumjeti, istraživati, eksperimentirati, osjećati i djelovati (Jelinčić, 2008). Kroz dugu povijest institucionalnog smještaja postalo je u potpunosti jasno kako ovaj tip skrbi ne može obnašati i zamijeniti obiteljske funkcije i uloge. Budući da postoje brojne situacije u kojima je izdvajanje djeteta iz obitelji najbolja i jedina

moгуća opcija, funkcije koje institucije poput domova za odgoj pružaju jesu brojne, a sljedeće četiri navode se kao najvažnije: održavanje, zaštita, oporavak i priprema djeteta (Vejmelka, Sabolić, 2015a). Emocionalna podrška obitelji ne može biti adekvatno kompenzirana u domu, što pokazuju i istraživanja u kojima odgajatelji govore o potrebama djece koje se mogu i ne mogu zadovoljiti u domovima. Postalo je jasno kako institucija može preuzeti samo neke obiteljske uloge kao što su: savjetodavna uloga, odgoj i obrazovanje djeteta, socijalizacija, materijalna skrb i dr. (Žižak, Koller-Trbović, 1999).

2. Povijest razvoja skrbi o djeci

Sam razvoj skrbi za djecu složen je i dugotrajan proces povezan s političko-ideološkim i ekonomskim dimenzijama u kojima država ne igra jedinu, a ponekad ni glavnu ulogu (von Krieken, 1986, prema Branica, 2006). Uz uvijek prisutne političke i ekonomske dimenzije važne su i stručne i znanstvene spoznaje o razlozima izdvajanja djece, o čemu će biti riječ kasnije u poglavlju; kriterijima izdvajanja, problemima i potrebama djeteta, mogućnostima unapređenja stručnog rada s djecom i mogućnostima samog sustava za preventivno djelovanje. Kao pojam, skrb o djeci predstavlja široko zasnovani koncept. On obuhvaća javna davanja te individualne i kolektivne usluge u cilju zadovoljenja potreba djece, ali i njihovih roditelja (Puljiz i suradnici, 2005, prema Branica, 2006).

U doba Antike, Grcima i Rimljanima briga za dijete bila je važna te smatraju kako se roditeljstvo sastoji od investiranja vremena, energije i resursa sukladno fazi razvoja djeteta. Briga o obitelji bila je u rukama oca, kod Grka kroz koncept *kurios* i kod Rimljana kroz *pater familias*. Uloga oca kod Rimljana bila je proširena još jednim pravom, a to je pater potestas odnosno pravo oca nad djecom. Otac je imao pravo ubiti odraslo dijete, kažnjavati čak ih i prodati u robove. Takvo pravo očeva trajalo je do 4. stoljeća kada se pojavom kršćanstva mijenjaju vrijednosti u Rimskom carstvu. Majčina uloga *mater familias* bila je usmjerena na popravljanje stanja uzrokovanog očevom grubošću (Branica, 2016). U Srednjem vijeku, uvjerenje u nevinost djece duboko se urezala u kulturu Zapada, a što se tiče brige za dijete, ona treba biti u skladu s njegovom prirodom, odnosno u skladu s njegovim spolom i klasnom pripadnosti, a ne toliko u skladu s njegovim individualnim obilježjima. Kasnije u srednjem vijeku, dolazi do promjene u poimanju odgoja i brige za dijete te se dijete počinje promatrati kao „modelirajuću masu“ koja se može oblikovati i usmjeravati. Obrazovanje je u tome imalo najvažniju ulogu i djetinjstvo se počinje smatrati razdobljem u kojem su ljudi najotvoreniji za učenje (Heywood, 2007, prema Branica, 2016). Napravljen je pomak u odnosu roditelja prema djeci od strogog ka blažem, više ljubaznom i suosjećajnom. Za to je zaslužan rad John Locke, prethodnika bihevioralnog pravca koji je razvio teoriju prema kojoj je dijete „prazna ploča“ (Heywood, 2007, prema Branica, 2016) što znači da je za oblikovanje djeteta važno iskustvo. Lockova uvjerenja, iako su promicala pozitivan odnos prema djeci i dalje su podržavala pasivan položaj djeteta u procesu odrastanja i odgoja, no ipak unose važne promjene koje će se razvijati tijekom 18. stoljeća i doprinijeti razvoju danas prevladavajućeg razumijevanja djeteta kao aktivnog sudionika svog razvoja (Branica, 2016). U razdoblju 18. i 19. stoljeća dolazi do promjene u razumijevanju svijeta koji nas okružuje - dinamička kategorija sa svojim fazama i

specifičnim karakteristikama. Moderno poimanje djetinjstva razvija se krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Ekonomski odnosi i povećanje broja djece koja rade u industriji dovode od promjena u poimanju djeteta, pri čemu su glavne karakteristike modernog poimanja djetinjstva: orijentacija na budućnost i stav da su djeca individue koje se razvijaju s osobnim, socijalnim i moralnim predispozicijama koje treba oblikovati i razvijati kako bi se pripremili za odraslu dob (Wyness, 2006:13).

Tijekom srednjeg vijeka u Italiji i na jugu Europe se osnivaju i prve ustanove za nahoćad, odnosno djecu koju su roditelji napustili ili izložili. Osnivanje velikih institucija za nezakonitu i napuštenu djecu nije se sve do 18. stoljeća proširilo na sjever Europe. Razlog tome može biti snažni utjecaj protestantske etike koja naglašava individualnu odgovornost gdje su obitelji trebale zadržati kontrolu nad svojim članovima i ne tražiti pomoć zajednice te se očekuje od roditelja i srodnika da preuzme brigu za dijete (Branica, 2016). Institucionalna, domska skrb postoji tijekom cijelog razdoblja prve polovice 20. stoljeća. Ono po čemu je dom poseban i trajan je okolnost da bez obzira na promjenu državnih uređenja, političke i gospodarske situacije nije prestajao postojati, jer su uvijek postojala djeca o kojoj je trebalo skrbiti. Prva ustanova za institucionalnu skrb o djeci u našim krajevima bio je dječji dom, odnosno „nahodište“ osnovano u Dubrovačkoj Republici 1432. godine, zbog velikog broja nezakonite djece. Predviđao se smještaj nezakonite djece, ali se skrb proširila i na drugu djecu, na primjer siromašnu, koja su u 18. stoljeću u dom dolazila na ishranu. Ustanove za skrb o djeci kao što su dječji domovi smatraju se prve prave ustanove socijalne pomoći (Peić-Čaldarović, 1997:499, prema Branica, 2006). Državna intervencija u formalnom smislu se povećava nakon rata i to kroz donošenje zakona i uredbi kojima se nastojalo urediti polje socijalne skrbi. Prvi zakon kojim se regulira smještaj djece izvan obitelji je Zakon o dječjim domovima, donesen u siječnju 1918. godine. Pretpostavka je da je donošenju tog zakona prethodilo povećanje broja djece koja su ostala bez roditelja, za vrijeme 1. svjetskog rata i za vrijeme suše 1918. godine (Branica, 2006).

Za neke intervencije i akcije u razdoblju između 1900.-1940. godine možemo reći da predstavljaju preteču profesionalnog socijalnog rada općenito. Viša stručna škola za socijalne radnike osnovana je 1952. godine, no mnogo godina prije, obrazovne institucije imale su ulogu skrbi za djecu. Na tom području djelovale su i udruge civilnog društva koji su svoje socijalno djelovanje ostvarivali kroz različite socijalne akcije (Branica, 2006). U gradu Zagrebu na kraju 19. i početku 20. stoljeća osnovani su različiti oblici skrbi za djecu koji su pružili temelje za daljnji razvoj sustava socijalne skrbi kakvog poznajemo danas: dječji dom na Josipovcu

osnovan 1888. godine; Gradski dječji ambulatorij osnovan 1907. godine; kolijevka, sklonište i azil za djecu kojeg je osnovala Udruga učiteljica 1912. godine; dom Lige za zaštitu djece osnovan 1916. godine; dječje uzgajalište Amruševo osnovano 1919. godine; Dječji dom Narodne zaštite - ustanovu za privremeni smještaj djece u 1927. godine itd (Branica, 2009).

Razdoblje na početku dvadesetog stoljeća obilježila su politička previranja, rascjepkan teritorij s različitim zakonskim uređenjem, većinsko poljoprivredno stanovništvo, polagana industrijalizacija i akumulacija kapitala, slaba infrastrukturna razvijenost, 1. svjetski rat i velika suša i glad pred kraj rata. Stoga su intervencije u području skrbi za djecu uglavnom temeljene na dobročinstvu, uzajamnoj pomoći i filantropiji. Međutim, i dalje na početku 20. stoljeća ne možemo govoriti dobro organiziranim i isključivo državnim intervencijama u području skrbi za djecu. U publikacijama koje se bave djecom i zaštitom djece tijekom cijelog spomenutog razdoblja mogu se naći radovi u kojima autori ističu potrebu organizirane državne skrbi za djecu. Pitanje zaštite djece, naročito one bez odgovarajuće roditeljske skrbi, razvilo se tek kad se razvio i individualizam (Branica, 2006). Inicijalno viđen kao pozitivna intervencija javnih službi, trend institucionalizacije, ubrzo je postao univerzalno rješenje za sve vrste socijalnih problema, poput zlostavljanja, zanemarivanja, siromaštva, socijalne isključenosti; što je dovelo do trenda institucionalizacije i njenih raznih negativnih posljedica. Kao samo neke od njih uslijedile su prekapacitiranost ustanova, depersonalizacija, rigidnost te socijalna isključenost djece i mladih (Eurochild, 2014a). Početak trenda institucionalizacije djece i mladih prošao je kroz različite faze, a njegov početak datira između 19. i 20. stoljeća, prije razvoja javnih socijalnih usluga. Društveno-ekonomske promjene te transformacija obitelji doveli su do slabljenja sustava potpore koju je pružala mreža tradicionalne proširene obitelji, krize obitelji kao osnovne jedinice društva i izvora emotivnog povezivanja, brige i socijalizacije djece kao i do promjene u društvenim, gospodarskim, kulturnim i političkim trendovima s ozbiljnim i štetnim posljedicama za obiteljsku stabilnost i skrb o djeci (Olagnero, Meo i Corcoran, 2005; prema Böhnke, 2008).

Osamdesetih godina 20. stoljeća uslijedila je promjena paradigme te je primaran fokus stavljen na dobrobit djeteta, odnosno planiranje intervencija koje bi omogućile djetetu brz povratak u njegovu biološku obitelj ili trajan oblik alternativne skrbi, no već devedesetih godina te iste intervencije se preispituju. Kako bi se osigurao trajniji oblik skrbi, koristile su se zakonske mogućnosti lišavanja roditelja prava na roditeljsku skrb te davanje djeteta na posvojenje, usprkos roditeljskom protivljenju. Tek nakon devedesetih godina 20. stoljeća počinje se shvaćati važnost biološke obitelji u životu djeteta te partnerstvo s istom, umjesto njenog

isključivanja iz skrbi za djecu (Thorburn, Lewis i Shemmings, 1995; prema Thoburn, 2009). Dekker (2000) razdoblje 20. stoljeća naziva razdobljem „orijentiranosti na dijete“ prema poznatoj knjizi Ellen Key „*Century of the child*“ iz 1900. godine, koje započinje krajem 19. stoljeća razvojem zakonskih određenja kojima se štite djeca i njihova prava te razvojem znanosti koja se orijentira na djecu. Tijekom 20. stoljeća, više nego u bilo kojem drugom razdoblju u povijesti, djeca su dobila cijeli niz specifičnih prava putem donesenih međunarodnih dokumenata koji govore o pravima djece, pri čemu je razvoj skrbi o djeci doživio vrhunac donošenjem Konvencije o pravima djeteta (1989).

Svi dokumenti kasnije doneseni, razvoj i senzibilizacija društva te razvoj samog sustava socijalne skrbi kroz vrijeme doveli su do današnjeg načina na koji je organizirana skrbi za djecu. U skladu s time, u *Nacionalnoj strategiji za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine* (2014:27) navodi se definicija **socijalne skrbi** kakvu poznajemo danas: „djelatnost od interesa za Republiku Hrvatsku kojom se osiguravaju i ostvaruju mjere i programi usmjereni prema obiteljima/roditeljima pod rizikom i djeci koja se nalaze u nepovoljnim osobnim ili obiteljskim okolnostima, a uključuju prevenciju, pomoć i podršku u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba djece i obitelji s ciljem unaprjeđenja kvalitete života i osnaživanja korisnika, borbu protiv socijalne isključenosti i diskriminacije, aktivno uključivanje u društvo te jačanje socijalne kohezije.“

2.1. Razlozi izdvajanja djece iz obitelji

Ono što je važno u povijesnom kontekstu te je doprinijelo razvoju prvih institucija tijekom povijesti su bili rizični čimbenici za izvanobiteljsku skrb o djeci. Prvi od njih je napuštanje od strane roditelja. Posebno su ugrožena bila neželjena i nezakonita djeca, nezdrava ili ženska novorođenčad, djeca iz siromašnih obitelji, ali i iz bogatijih obitelji ako se radilo o izvanbračnoj avanturi, tjelesnom nedostatku ili nasljedstvu. Djecu su napuštali roditelji koji su imali veći broj djece, a malo sredstava za uzdržavanje te neudane majke koje su bile u posebno lošem položaju s obzirom na osudu okoline. Roditelji koji iz nekog razloga nisu mogli ili htjeli skrbiti o svojem djetetu ostavili bi ga na mjestu gdje ga netko može naći, npr. ispred kućnog praga neke imućnije obitelji ili ispred crkve (Branica, 2006). Sljedeći čimbenik je infanticid. Crkva je svojim odnosom prema infanticidu i neželjenoj djeci direktno utjecala na otvaranje prvih institucija za skrb o djeci te se njihovo osnivanje povezuje se s Katoličkom crkvom, dok je protestantska crkva zastupala ideju individualne odgovornosti naspram odgovornosti zajednice. Prije pojave

Crkve infanticid je bio vrlo raširena pojava, no kada su takve aktivnosti postale učestalo povezane s izvanbračnim aktivnostima partnera, u 11. stoljeću počeo se promicati prestanak infanticida, a promicati vrijednost braka (Branica, 2006).

Razlozi za izdvajanje djece iz obitelji su mnogobrojni, najčešće povezani i višestruki te su vezani su uz karakteristike roditelja i cjelokupne obitelji, a ne uz potrebe djeteta (Sovar, 2015). Gledajući europski povijesni i kulturalni kontekst, od početka 20. stoljeća pa sve do početka 2. svjetskog rata, skrb za djecu uglavnom se odnosila na zaštitu djece u okolnostima siromaštva, zanemarivanja, zapuštenosti, neadekvatne skrbi od strane roditelja, napuštenosti od strane roditelja (najčešće ona djeca iz izvanbračnih veza), te kršenje zakona od strane djeteta. Specifične društvene okolnosti poput prvog svjetskog rata te suše 1917. i 1918. godine uzrokovale su potrebu za skrbi o djeci koja su ostala bez adekvatne roditeljske skrbi zbog posljedica rata i „gladnoj“ djeci (Branica, 2006). Siromaštvo je tada bio osnovni razlog smještaja djece u institucije. Unatoč tome što su upravo obitelji te kojima je briga za dijete bila glavna zadaća, ubrzo se promijenila ta paradigma te je upravo država bila ta koja je preuzela odgovornost za opskrbu hranom, smještajem, odjećom i liječenjem (Sovar, 2015). U to doba razvio se velik broj institucija namijenjen raznim skupinama ljudi, između ostalog i djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi. osnovani su dječji domovi za djecu bez roditelja i onu koji zbog narušenih obiteljskih odnosa ili siromaštva nisu mogla ostati u obitelji (Sovar, 2015).

Kao usporedbu možemo navesti istraživanje iz 2005. o razlozima izdvajanja i obilježjima života u primarnoj obitelji djece u javnoj skrbi (Ajduković, Sladović Franz, Kregar, 2005) gdje su rezultati pokazali kako je kod gotovo dvije trećine djece razlog izdvajanja zanemarivanje (62, 6%), poremećeni obiteljski odnosi (60, 6%) i siromaštvo (53, 85), dok su zlostavljanje (17, 5%) i napuštanje djeteta (19%) kao razlozi izdvajanja prisutni kod jedne petine djece. Iz toga možemo zaključiti kako su najčešći razlozi izdvajanja djece iz obitelji vrlo slični čak jedno stoljeće kasnije. Istraživanje koje je provela Maurović (2015) također pokazuje slične rezultate: kao najčešće razloge izdvajanja u domove za djecu ističe poremećene odnose u obitelji (59%), zanemarivanje djeteta (50%), materijalnu oskudicu (45%) te psihičko (30%) i fizičko zlostavljanje djeteta (21%). Kad je obitelj u krizi država je dužna pružiti odgovarajuću pomoć roditeljima u obavljanju njihove roditeljske dužnosti te razvijati ustanove i službe dječje zaštite i skrbi (čl. 18., st. 2. Konvencije o pravima djeteta). U tim slučajevima, djecu se smještalo u institucionalne uvjete. Ajduković (2004) je pregledom istraživanja zaključila kako razlozi smještaja i boravka u instituciji više imaju veze s obiteljskim siromaštvom i

raspoloživosti/dostupnosti institucijskih oblika skrbi, nego s nužnošću izdvajanja; kao i da najveći broj djece u institucijama ima svoje obitelji. U današnje vrijeme kada se djetetov interes i dobrobit stavljaju u primaran fokus, razlozi poput siromaštva, beskućništva ili nekog tjelesnog invaliditeta nisu opravdan razlog da dijete bude odvojeno od roditelja. Svaka od država ima razvijene određene mjere kojima se pomaže obitelji i djetetu da prebrode takve poteškoće i nastave s cjelovitim obiteljskim životom (Ajduković, 2004).

3. Proces deinstitucionalizacije ustanova socijalne skrbi za djecu

3.1. Razvoj deinstitucionalizacije

Proces deinstitucionalizacije postao je aktualan upravo u vrijeme specifičnog društvenog konteksta. Nakon pada socijalizma 90-tih godina prošlog stoljeća u socijalističkim zemljama mijenja se pogled na postojeće političko i ideološko naslijeđe te samu institucionaliziranost skrbi, ali i na obitelj. Tada dolazi do promjena u gledanju i pristupanju obitelji od strane države koja je do tada s nepovjerenjem gledala na instituciju obitelji te nastojala preuzeti pojedine njene tradicionalne funkcije. U današnje vrijeme nosioci odluka u tim istim postsocijalističkim zemljama slijede iskustvo razvijenih zemalja i ulažu trud u povećanje broja udomiteljskih obitelji (Herczog, 1997; Stelmaszuk i Klomink, 1997, prema Laklija, 2011).

Kao odgovor na institucionalizaciju i njene negativne posljedice, počinje se razvijati upravo suprotan trend - proces deinstitucionalizacije, koji započinje od 50-ih do 80-ih godina 20. stoljeća u zapadnoj Europi. Teško je reći točnu godinu početka razvitka procesa deinstitucionalizacije jer je njegova razvoj i način bio odraz socio-ekonomske i kulturalne specifičnosti svake zemlje. Taj razvoj je u nekim zemljama započeo još 50-ih godina, u nekima 80-ih godina, a u nekima tek početkom 90-ih godina (Ajduković, 2004). Proces deinstitucionalizacije potaknulo je puno različitih čimbenika, od kojih su i čimbenici vezani uz troškove (Sovar, 2015). Visoki troškovi institucija u odnosu na alternativne oblike zbrinjavanja djece nisu samo neposredno vezani uz održavanje institucija kao takvih već i uz povećane potrebe za pomoći djeci koja odrastaju u institucijama i kasnije u životu - po izlasku iz institucije (Sovar, 2015). U zemljama zapadne Europe počeli su se tražiti alternativni oblici skrbi te su se velike institucije, kakve su karakteristične još uvijek za jugoistok i istok Europe, polako gasile. Njihovo mjesto zauzimale su male institucije obiteljskog tipa, specijalizirane za pojedine kategorije djece (Gudbransson, 2006, prema Sovar, 2015). Kako vrijeme prolazi, u većini zemalja zapadne Europe male ustanove, odnosno domovi obiteljskog tipa, ubrzano zamjenjuju velike institucije, a udio djece koja su u obiteljskom smještaju je sve veći (Ajduković, 2004).

Skrb za djecu u Hrvatskoj se također razvijala pod utjecajem burnih socio-političkih događanja te prevladavajućeg vrijednosnog sustava, koji se kretao od skrbi za djecu temeljenoj na

načelima milosrđa, preko državnog paternalizma i zaštite djeteta i njegove obitelji, do u novije vrijeme prava djeteta temeljenih na Konvenciji o pravima djeteta, vodeći se institutom zaštite dobrobiti djeteta (Laklija, 2009). Sukladno tome alternativni oblici skrbi i sam proces deinstitutionalizacije ne mogu se razmatrati izvan političkog, gospodarskog i društvenog konteksta (Laklija, 2011). Republika Hrvatska, također, provodi deinstitutionalizaciju sustava javne skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi kako bi se uskladila sa zemljama zapadne Europe. Tako je u prethodnom razdoblju cilj bio značajno povećati opseg, kvalitetu i raznovrsnost usluga izvaninstitucijske skrbi, koja bi uz udomiteljstvo optimalno trebala uključiti i organizirano stanovanje djece uz podršku, posebice u regijama gdje se uz uložene napore ne uspijeva razviti udomiteljstvo (do 5 korisnika po stambenoj zajednici) (Bartuloci, 2014). Potrebno je provesti transformaciju domova koji skrbe o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi, uz preusmjeravanje resursa dosadašnjih pružatelja usluga stalnog i tjednog smještaja na pružanje usluga izvaninstitucijskih oblika smještaja (udomiteljske obitelji, organizirano stanovanje uz podršku djeci i obiteljski domovi) i drugih izvaninstitucijskih usluga, kao i edukaciju, stručnu podršku i superviziju udomitelja. Također je potrebno osigurati regionalnu ravnomjernost očekivanog omjera institucijskih i izvaninstitucijskih oblika skrbi. Nadalje, važno je i ograničiti kapacitete domova i drugih pravnih osoba za djecu i mladež bez odgovarajuće roditeljske skrbi, kako bi do kraja provedbe transformacije i deinstitutionalizacije oni domovi koji će i nadalje pružati usluge stalnog i tjednog smještaja imali kapacitet do najviše 30 korisnika (Bartuloci, 2014).

Cijeli proces razvoja deinstitutionalizacije moguće je podijeliti u tri faze (Gudbransson, 2006; prema Sovar, 2015):

1. fazu čini paradigma tzv. »specijalizacije« – u središtu je problem, nastoje se utvrditi potrebe djeteta i pružiti odgoj i tretman u institucionalnom okruženju;
2. fazu čini paradigma »normalizacije« – fokus je stavljen na organizacijski kontekst kako bi se što bolje nosili s problemom, pokušavaju se stvoriti tzv. normalni uvjeti u institucijama, djecu uključiti u život u zajednici;
3. fazu čini paradigma »dječjih prava« – koja se fokusira na najbolji interes djeteta, čemu je podloga Konvencija o pravima djece, a osobito se to odnosi na pravo djeteta na život u obitelji ili barem okruženju obiteljskog tipa.

Ohrabrujuće je da su tendencije deinstitutionalizacije su sve prisutnije unatoč dugotrajnosti samih procesa (Sovar, 2015). Podaci Agencije Europske Unije za temeljna prava govore kako

je 60% zemalja Europske Unije uvelo strategije deinstitutionalizacije ili su barem usvojile mjere u široj strategiji (Europska komisija, 2018).

3.2. Definiranje procesa deinstitutionalizacije

Allen (1989) je još u prošlom stoljeću definirao deinstitutionalizaciju kao termin koji opisuje *preseljenje osoba iz institucionalnih oblika skrbi u druge prirodnije sredine, a predstavlja pokušaj da se na dosljedan i sistematičan način preokrenu štetne posljedice nametnutog načina življenja osoba izoliranih od društva, s ograničenim životnim mogućnostima* (Allen, 1989, prema Bratković, 2006). Ona prije svega podrazumijeva reduciranje broja korisnika u institucijama, razvoj alternativnih društvenih metoda podrške i reformu javnih ustanova, kako bi se poboljšala kvaliteta pružene skrbi (König, 1986, prema Bratković, 2006).

Deinstitutionalizacija je dugotrajan i složen proces koji ne možemo definirati samo u njegovom doslovnom smislu i gledati ga kroz samo jedinstven cilj i svrhu. Ovaj proces sa sobom povlači brojni niz aktivnosti, pri čemu je jedna od najzahtjevnijih izmjena zakonodavnog okvira, budući da je ovaj proces valjalo uskladiti s nizom preporuka i dokumenata Europske Unije. Proces u Hrvatskoj je započeo usvajanjem *Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece* od 2006. do 2012. godine (u daljnjem tekstu Nacionalni plan za djecu), a nastavio se razvijati prema okvirima postavljenim u *Planu deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011- 2016* (2010) (u daljnjem tekstu: PDIT). U tom dokumentu pomnije se definiraju ciljevi, svrha i daljnje aktivnosti vezane uz deinstitutionalizaciju i transformaciju domova socijalne skrbi uz promicanje i naglasak na razvoj izvaninstitucionalnih oblika smještaja korisnika.

U PDIT-u (2010) saznajemo kako je „deinstitutionalizirati“ osobu primarni, opći cilj ovog procesa, no šire gledajući, također je to promjena u omjeru između institucijske i izvaninstitucijske skrbi u korist izvaninstitucionalne skrbi, kao i osiguravanje svih pretpostavki koje su potrebne za uključivanje osobe u život lokalne zajednice. Navedeno se ostvaruje putem razvoja usluga u zajednici, povećanja dostupnosti zdravstvenih usluga i usluga školovanja, mogućnosti zapošljavanja, promjene stavova stručne i opće javnosti, međusobne suradnje državnih tijela, tijela jedinica lokalne i regionalne samouprave, stručnih i znanstvenih institucija, organizacija civilnog društva i dr. Drugim riječima, ovaj proces u fokus stavlja dijete i njegovu dobrobit tako da u slučaju neodgovarajuće roditeljske skrbi, omogućuje da

dijete umjesto u instituciji odrasta u uvjetima koji su što sličniji obiteljskima – u udomiteljstvu, posvojiteljskim obiteljima ili u organiziranom stanovanju (Borić i Ćosić, 2019). Svrha ovog procesa je smanjiti ulazak u institucije i povećati izlazak iz institucija u nove oblike skrbi, posebno stimulirajući obiteljsku reintegraciju što je trebalo biti usklađeno s prioritetima razvoja mreže usluga na lokalnoj razini vodeći pritom računa o regionalnoj ravnomjernosti (PDIT, 2010). U Europi, kao i u Hrvatskoj, procesi deinstitutionalizacije i transformacije sustava socijalne skrbi, kao i restrukturiranja institucionalne skrbi, jačanje preventivnih mjera te razvoj različitih oblika zbrinjavanja predstavljaju temeljne reforme u području javne skrbi za djecu i mlade posljednjih desetljeća (Ajduković, 2004). Oni u svojoj najdaljoj perspektivi imaju za cilj kompletno ukidanje institucionalne skrbi, dok se u bližoj i realističnoj perspektivi kao cilj javlja uvođenje obiteljskih elemenata u domski smještaj, adekvatniji omjer broja djece i zaposlenog stručnog kadra, veća specijaliziranost u tretmanskome smislu. Razvoj ovih procesa uslijedio je nakon dugog trenda institucionalizacije, no i dalje je proces dugotrajan i spor te bez zajedničke vizije na razini sustava o tome koje su usluge prioritetne te koji su resursi za to potrebni i dostupni (Borić i Ćosić, 2019).

Prema *Operativnom planu deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj* (2014) (u daljnjem tekstu: Operativni plan) deinstitutionalizaciju možemo definirati kao dugotrajan proces zamjene institucionalnog smještaja u oblik skrbi u zajednici koji će djeci i mladima omogućiti povratak u obitelj uz neizostavnu podršku stručnjaka, novi život u udomiteljskim obiteljima ili korištenje razvijenih usluga u zajednici, tzv. organiziranog stanovanja. Ideja ovog procesa je napraviti promjenu u sustavu socijalne skrbi kojeg karakterizira postojanje velikih institucija, tako da novi sustav bude usmjeren na razvijanje modernih i učinkovitih socijalnih usluga za djecu, mlade i obitelj. Novi sustav socijalne skrbi počivao bi na tri komponente (Hope, Homes, 2004, prema O Kane i sur., 2006, prema Borić i Ćosić, 2019):

1. Prevencija nepotrebnih boravaka u institucijama
2. Razvijanje alternativnih usluga za djecu u zajednici
3. Poboljšavanje uvjeta za djecu koja ipak trebaju institucionalnu skrb

Važno je naglasiti kako proces deinstitutionalizacije ne podrazumijeva zatvaranje ustanova koje pružaju institucionalnu skrb za djecu, već podrazumijeva procese koje su usmjereni na razvijanje novih socijalnih usluga namijenjenih djeci, mladima i obiteljima u riziku, na

razvijanje usluga u zajednici te poboljšanje kvalitete tretmana za djecu kojoj je nužna institucionalna skrb (Borić i Ćosić, 2019).

Prema Operativnom planu (2014) deinstitutionalizacija i transformacija je podijeljena u tri povezana i međusobno paralelna dijela:

1. Proces deinstitutionalizacije
2. Proces transformacije
3. Proces prevencije institucionalizacije i razvoj izvaninstitucionalnih usluga i službi podrške u zajednici.

Koncept koji je usko vezan uz deinstitutionalizaciju i transformaciju je koncept socijalne integracije odnosno inkluzije i uključivanja (Teodorović i Bratković, 2001). Ovaj integracijski koncept pretpostavlja uključivanje vrlo različitih aktera u integracijski proces, od samog djeteta bez odgovarajuće roditeljske skrbi, do obitelji, drugih članova zajednice, službi socijalne skrbi, zdravstva, obrazovanja i dr. Na taj se način u samoj zajednici stvaraju uvjeti za integraciju (Šućur, 2003). Deinstitutionalizacija bi primarno trebala povećati socijalnu integraciju ili uključivanje onih skupina koje imaju posebne potrebe. Ideja se sastoji u tome da te skupine, ako je moguće, nastave živjeti u dosadašnjem socijalnom okruženju, u okviru svojih obitelji ili lokalnih sredina umjesto da su podvrgnute bezličnom institucionalnom životu, što bi doprinijelo kvaliteti njihova života (Šućur, 2003). Prethodno spomenutim Operativnim planom (2014) određeni su ciljevi za sljedeće korisničke skupine: djecu i mladež bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djecu i mladež s poremećajima u ponašanju, djecu s teškoćama u razvoju, odrasle osobe s invaliditetom, te psihički bolesne odrasle osobe.

Vejmelka (2007) donosi kratki pregled predavanja na temu politike za najmlađu djecu u javnoj skrbi gdje su se okupili svi donositelji odluka u skrbi za djecu. Na predavanju poznati stručnjak i zagovaratelj deinstitutionalizacije skrbi za djecu Kevin Browne navodi deset koraka do deinstitutionalizacije koje bi svaka zemlja trebala proći na putu do cilja da u domovima za djecu ne bude smješteno ni jedno dijete mlađe od 5 godina zbog brojnih negativnih učinaka koje na tako malo dijete ostavlja smještaj u domu. Ovaj model nazvan je Model 10 koraka do deinstitutionalizacije (*Ten step model*). Svaki od koraka McArthur (2011) objasnio je pomoću ciljeva koji su potrebni za razvitak procesa:

1. podizanje svijesti

- osigurati da se djeca osjećaju sigurno i da budu uključena u proces i informirana o svojim pravima

- izgraditi svijest zajednice o pravu djeteta na razvoj vlastitog maksimalnog potencijala te vidjeti kako zajednica može pomoći zalaganjem za poboljšanje sustava socijalne skrbi
- okupiti što više organizacija s istim vrijednostima kako bi radile zajedno na istom cilju i dijelile resurse

2. upravljanje procesom

- osigurati svjesnost oko zakonskih i političkih obveza kako bi se osiguralo ispunjavanje odgovornosti od strane organizacije
- osigurati znanja o trenutnim sustavima u kojima naša organizacija djeluje kako bi omogućili pregovore između postojećih zakona i eventualnih promjena koje su nužne za razvoj deinstitutionalizacije

3. analiza nacionalne / regionalne razine

- razviti znanje o uslugama koje su dostupne u zajednici, provjeriti mogućnosti umrežavanja i dijeljenja informacija i znanja s drugim, već uspostavljenim sustavima
- osigurati svjesnost o tome koji su međunarodni pravni instrumenti na snazi, pomoći organizacijama pri razumijevanju prava djeteta i najboljih praksi za dobrobit djeteta bez odgovarajuće roditeljske skrbi
- osigurati informiranost o regionalnim pravnim instrumentima, kao i o regionalnim inicijativama i pokretima za zagovaranje prava djeteta
- prikupiti informacije važne za dobrobit djece koje postoje na nacionalnoj razini
- stvoriti Upravni odbor koji uključuje članove zajednice u cilju pružanja kvalitetne pomoći u procesima deinstitutionalizacije

4. analiza na razini institucija

- imati strateški plan za našu organizaciju koji identificira ciljeve i vizije
- razviti operativni plan koji detaljno opisuje vremenske rokove, akcije i pokazatelje postignuća
- utvrditi koji su naši trenutni programi i strategije prevencije; nadograđivati iste ako se nadopunjuju s ciljevima novog strateškog plana
- razviti plan ljudskih resursa koji opisuje vrste vještina i sposobnosti koje su potrebne i kako ćemo opremiti i osnažiti svoje osoblje (putem informacija, obuke itd.) za vođenje procesa deinstitutionalizacije
- imati osoblje s potrebnim vještinama kako bi se proces deinstitutionalizacije pokrenuo
- stvoriti sustav za praćenje utjecaja naših programa i kako bi se moglo reflektirati na sve promjene koje bi mogle biti potrebne u ovom programu

5. kreiranje alternativnih usluga

- pružiti usluge koje će prevenirati izdvajanje djece iz obitelji, pružiti pomoć i podršku obiteljima riziku, omogućiti kvalitetno i sigurno okruženje za djecu koja trebaju biti izdvojena iz obitelji itd.
- odgovoriti najbolje na različite, individualne potrebe djece pružanjem više različitih, kvalitetnih usluga

6. planiranje transfera resursa

- poznavati, dokumentirati i komunicirati trenutno stanje resursa
- redistribuirati financije kako bi se podržale nove usluge
- uspostaviti procese financiranja alternativnih oblika skrbi
- pribaviti tekuća sredstva za pružanje socijalnih usluga
- ustanoviti tko su sponzori i pružiti im jasnu i pravovremenu komunikaciju

7. priprema i premještanje djece

- osigurati sigurne uvjete za djecu prilikom budućih promjena
- uključiti djecu u proces, na vrijeme komunicirati kako bi ona bila pripremljena na procese koji slijede

8. priprema i premještanje zaposlenika

- unaprijed planirati tranziciju postojećih zaposlenika
- identificirati što je novim zaposlenicima potrebno
- pružati podršku i trening koji je potreban i starim i novim zaposlenicima prilikom procesa transformacije i deinstitucionalizacije
- uzeti u obzir pomoć volontera

9. logistika

- osmisлити nove usluge opremljene odgovarajućim osobljem i financijskim sredstvima
- održavati ih tako da će svakom djetetu stvoriti okruženje za kvalitetan razvoj
- utvrditi koji će novi resursi našoj organizaciji biti potrebni za početak postupka deinstitucionalizacije
- zacrtati vremenski okvir koji uključuje vrijeme pripreme koje će dati jasne naznake napretka prema ciljevima

10. monitoring i evaluacija

- prikupiti sve potrebne informacija i podatke te s njima upravljati prema odgovarajućem sustavu
- stvoriti sustav praćenja kroz vrijeme svih informacija koje su nužne (verbalna ili pismena izvješća) (McArthur, 2011).

3.3. Važnost života u obiteljskom tipu smještaja

Konvencija o pravima djeteta (1989) već u preambuli navodi da "...dijete, radi potpunog i skladnog razvoja svoje osobnosti, treba rasti u obiteljskoj sredini, u ozračju sreće, ljubavi i razumijevanja", te da je obitelj „temeljna društvena skupina i prirodno okruženje za odrastanje i dobrobit svih njenih članova, a posebice djece“. Za pravo djeteta na odrastanje u vlastitoj obitelji zalaže se i Organizacija Međunarodne socijalne službe (International social services/ISS). U dokumentu pod nazivom „Pravo djeteta na odrastanje u obitelji“ sadržana su načela koja nalažu da „svako dijete ima pravo za odrastanje u obitelji“ (točka 3.1.). Kvalitetni i normalni razvoj djeteta zahtjeva sigurnost i stabilnost svakodnevnog života djeteta u obitelji kao i stabilnost obiteljske strukture (Craven i Lee, 2006). Prirodno okruženje za rast i razvoj djeteta jest upravo obitelj koja mu pruža ljubav, razumijevanje i zadovoljstvo te štiti i promiče njegovu dobrobit. Obitelj shvaćamo kao temeljnu jedinicu društva s kojom dijete ima potpuno pravo odrastati i razvijati se, kao što i roditelji imaju pravo živjeti sa svojim djetetom (Bartoluci, 2014). Istraživanje koje su provele Koller-Trbović i Žižak (2006) potvrđuje kako izdvajanje djeteta iz obitelji predstavlja najtežu i najnepoželjniju intervenciju društva kada je riječ o zaštiti djece i mladih koja žive u rizičnim uvjetima za razvoj poremećaja u ponašanju i/ili osobnosti. Zbog takvih razloga, donošenju odluke izdvajanja ne smije se pristupiti olako. Takvoj odluci mora prethoditi pomno ispitivanje relevantnih činjenica i utvrđivanje stupnja ugroze djeteta u obitelji, ali svakako se u svakom stadiju postupka mora voditi najboljim interesom djeteta (Bartoluci, 2014). Svrha izdvajanja djeteta iz obitelji mora biti zaštita djetetova života, zdravlja i razvoja, osiguravanje primjerene skrbi o djetetu izvan obitelji i stvaranje uvjeta za djetetov povratak obitelji, odnosno priprema drugog trajnog oblika skrbi o djetetu (Obiteljski zakon, 2020., čl. 129., st. 3.).

Prednost koja se daje upravo obiteljskim oblicima skrbi utemeljena je na višestruko potvrđenim znanstvenim činjenicama o štetnosti institucionalne skrbi za djecu. Osim negativnih strana na tjelesnom, emocionalnom i psihičkom planu razvoja djeteta u takvim uvjetima, postoje problemi i na socijalnom planu. Dijete u instituciji provodi većinu vremena, nema prilike za upoznavanjem ljudi i širenjem vidika što ga dovodi do socijalnog isključivanja. Nakon izlaska iz doma dijete nema mrežu rodbinske i socijalne podrške koja mu je potrebna (Sladović Franz, 2003). Poticanje obiteljskog smještaja umjesto institucionalnog u skladu je i s preporukama Vijeća Europe, Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda i drugih međunarodnih

organizacija. Budući da je prema odredbama Konvencije o pravima djeteta zajamčeno pravo djeteta na odrastanje u obiteljskom okruženju, smještaj djeteta u ustanove socijalne skrbi treba biti iznimka i koristiti se samo u situacijama kada je to neophodno, a sve se više usmjeravati na obiteljske oblike skrbi i razvoj usluga podrške u zajednici (Operativni plan, 2014).

Unatoč prednostima smještaja djeteta u obiteljski tip smještaja, izdvajanje iz njegove biološke obitelji i smještanje u alternativni oblik skrbi, kao što je udomiteljska obitelj, također može biti osjetljivo razdoblje koje se manifestira na njegovo fizičko i mentalno zdravlje. Razlozi tomu mogu biti kako prethodno doživljeno zlostavljanje i zanemarivanje u obitelji kao i izloženost drugim traumama od kojih se kao najznačajnija po djetete ističe separacija od obitelji (Unrau i Grinnell, 2005, prema Laklija, 2009). Kako istraživanja pokazuju, emocionalna trauma izdvajanja djeteta iz biološke obitelji, premještanja iz jedne u drugu udomiteljsku obitelj, negativno utječe na razvojne ishode djeteta i dovodi do brojnih emocionalnih i ponašajnih poteškoća u njihovom funkcioniranju (Rosenfeld i sur, 1997, prema Craven i Lee, 2006).

3.4. Obilježja odrastanja djeteta u instituciji

Ekspanzija institucionalnog odgoja i tretmana na području Republike Hrvatske događa se u 20. stoljeću, kada s radom počinje sve veći broj institucija čija je svrha bila, ali još uvijek jest briga o zdravlju i njega, odgoj, socijalna i psihološka podrška. Smještajem djeteta u instituciju željelo mu se pomoći, zaštititi, pružiti hranu i sklonište (Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga, 2014).

Postoje četiri odvojene, ali paralelne, pozitivne funkcije institucije: (Gillian, 1999, prema Sladović Franz, 2003: 28, 29)

1. održavanje – zadovoljavanje temeljnih tjelesnih i psihičkih razvojnih potreba djece u skladu s njegovom dobi, razvojnom fazom te specifičnim zahtjevima;
2. zaštita – sprečavanje daljnjeg zlostavljanja djeteta i/ili drugih oblika ugroženosti uz zaštitu i promociju djetetovih prava i interesa;
3. kompenzacija – oporavak djeteta od stresnih i traumatskih događaja koji su prethodili ili uzrokovali smještaj u ustanovu;
4. priprema – osposobljavanje djeteta i mlade osobe za povratak u obitelj ili samostalan život razvijanjem praktičnih vještina i znanja, te emocionalne stabilnosti i otpornosti.

No, u uvjetima institucija djeca i mladi uglavnom ne uspijevaju prebroditi poteškoće zbog kojih su prvotno izdvajani iz svojih obitelji. Ishodi institucionalizacije značajnije su lošiji od očekivanih ili onih koje ostvaruju djeca i mladi koji su svoje djetinjstvo proveli u neinstitucionaliziranim okolnostima (Sovar, 2015). Značajno je saznanje da će se djeca koja još nisu navršila 6 mjeseci, a smještena su u brižno obiteljsko okruženje vjerojatno oporaviti i nastaviti normalan fizički i intelektualni razvoj, dok ona koja su smještena u obiteljski tip smještaja nakon navršenih 6 mjeseci manje će se vjerojatno nastaviti razvijati normalnim putem (Browne, 2009). Svoj djeci s iskustvom života u institucionalnim uvjetima ostaje trajan utjecaj na neurološko funkcioniranje koje je povezano sa socijalnim interakcijama i emocionalnim vezama, što dovodi do veće vjerojatnosti za teškoće u stvaranju intimnih odnosa, asocijalno ponašanje i probleme mentalnog zdravlja (Browne, 2009).

O nepovoljnim obilježjima odrastanja u instituciji govori i Eurochild (2014b): djeca koja odrastaju u ustanovama obično su manja i lakša od djece iste dobi koja odrastaju u obiteljskom okruženju. Također, sporije savladavaju razvojne prekretnice, imaju loš kognitivni učinak, niži IQ od prosječnog i loša školska postignuća. Kao rezultat toga, oni su prezastupljeni u specijalnom obrazovanju i strukovnim školama, što im ograničava mogućnost zaposlenja kasnije u životu. Problemi u komunikaciji također su česti kod djece koja odrastaju u institucionalnoj skrbi, iz razloga jer će s depersonaliziranim rutinama i malom društvenom interakcijom djeci biti teško uspostaviti normalne odnose, čak i kasnije u životu. Nadalje, boravak djece u instituciji povezan je sa značajnim kašnjenjem u razvoju i drugim razvojnim rizicima za djecu. Pri tome, najveći čimbenik je onaj dužine boravka u instituciji, pri čemu ona djeca koja borave duže imaju veće razvojne rizike. Kašnjenje u razvoju najviše je vidljivo u tjelesnom rastu, rastu mozga, kognitivnih sposobnosti i pažnje. Velik broj istraživanja govori o negativnom utjecaju institucionalizacije na dječji razvoj, pogotovo tjelesni razvoj, kogniciju i pažnju; no također važan, ali ipak manji utjecaj institucionalizacija ima na socioemocionalni razvoj djeteta i mentalno zdravlje (van IJzendoorn i sur., 2020).

Osobito su teške posljedice za djecu najmlađe dobi (do 3 godine), kod koje izostanak vezivanja za jednu ili dvije roditeljske figure (privrženost) dovodi do trajne emocionalne oštećenosti, a nedostatna senzorna, kognitivna i motorička stimulacija ostavlja trag na razvoju mozga i onemogućava djetetu da razvije svoje pune potencijale (Bartoluci, 2014). Istraživanja također, ukazuju na visoku stopu vršnjačkog zlostavljanja u institucijama, kao i na činjenicu da je stopa smrtnosti, samoubojstva, kriminalne aktivnosti, beskućništva i sociopatoloških pojava viša u

populaciji odraslih koji su tijekom života boravili u instituciji nego u općoj populaciji (Sekol, 2014).

Osim nepovoljnih utjecaja koje institucionalni smještaj ima direktno na samu djecu, važno je spomenuti i nepovoljne uvjete unutar institucije. Browne (2009) prikazuje rezultate nacionalnog istraživanja koje je, uz dopuštenje Vlade Republike Rumunjske, UNICEF proveo 2000. godine na temu „Zlostavljanje djece u ustanovama za stambeno zbrinjavanje“ putem anonimnih upitnika. Ispunilo ga je 3164 djece u dobi od 7 do 18 godina. Studija je utvrdila da je 37,5% institucionalizirane djece prijavilo da su bili žrtve teških tjelesnih ozljeda. Počinitelji ovakvih fizičkih napada bili su upravo djelatnici ustanove, odnosno odgajatelji (77%). Gotovo jedna petina (19,6%) ispitanika (otprilike polovica dječaka i pola djevojaka) tvrdio da su bili ucjenjivani zbog seksualne aktivnosti, a 4,3% je tvrdilo da je bilo prisiljeno na seksualni odnos. Prijavljeni počinitelji ovih djela seksualnog zlostavljanja bili su stariji odgajanici istog spola (50%), stariji odgajanici suprotnog spola (12%) i djelatnici ustanove (1,3%), mali postotak osoba koji se nalaze izvan same ustanove, dok značajna manjina ispitanika uopće ne želi identificirati počinitelja (29%). Ovi podaci bi mogli sugerirati znatan broj ostale djece smještene u institucije koja trpe zlostavljanje u mjestu koje bi trebalo pružati sigurnost i brigu (Browne, 2009).

Za razliku od Rumunjske, stanje u Hrvatskoj po najnovijim službenim podacima Pravobraniteljice za djecu (2021) daleko je povoljnije. Navodi se kako je zbog prijava podnesenih 2020. godine za nasilje vršnjaka i djelatnika u ustanovama u kojima su smještena djeca s poremećajima u ponašanju i teškoćama u razvoju zatraženo provođenje inspeksijskih nadzora. Primljeno je 44 prijave za nasilje u drugim ustanovama i ostalo nasilje kojima je bilo obuhvaćeno 71 dijete i tri grupe djece, kao i 40 telefonskih poziva koji se odnose na nasilje na tim mjestima. Nakon provedenog postupka tijela nadzora su prijave procijenjene neutemeljenima. No, u odgojnim domovima je utvrđeno da pojedini odgajatelji ponekad postupaju nedovoljno profesionalno te neprimjereno komuniciraju s djecom, zbog čega je preporuka provođenje edukacija za djelatnika te kvalitetniji nadzor njihovog stručnog rada (Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu, 2021). Brojna istraživanja o izloženosti traumatskim događajima pokazuju da je iznimno velik broj djece smještene u alternativnu skrb prije izdvajanja iz obitelji bio izložen nizu traumatskih događaja. Djeca u dječjim domovima u Hrvatskoj doživjela su tako 10 puta više stresnih događaja nego njihovi vršnjaci (Ajduković, Sladović Franz, Kregar, 2005).

Domovi su, prema standardima skrbi o djeci, preveliki i zastarjelog organizacijskog oblika, a broj stručnih suradnika nedovoljan, te je nužna njihova reforma (Laklija, 2011) koja se upravo postiže putem procesa deinstitutionalizacije i transformacije. Uz to, suočeni smo sa sve većim zahtjevima za tzv. rezidualnom socijalnom politikom, smanjivanjem troškova socijalne države, privatizacijom i uvođenjem tržišnih načela u sferu javne skrbi, pa tako i sferu skrbi o djeci (Žganec, 2008). Važan je podatak kako je odlazak iz institucionalnih uvjeta u obiteljsko okruženje povezan sa značajnim pozitivnim promjenama (osim kod težih oštećenja) za neke razvojne ishode kao što su tjelesni razvoj, razvoj mozga i kognicija; ali ne i za neke druge (npr. pažnja) (van IJzendoorn i sur., 2020).

3.5. Negativne strane i kritike institucionalne skrbi za djecu

O nedostacima institucionalne skrbi za djecu i mlade govori se već dugi niz godina, no institucije se tek u novije vrijeme podvrgavaju sve većoj kritici stručnjaka i javnosti koji djeluju na tom području (Gazilj, 2017). Samo odvajanje djeteta od obitelji, iako je mehanizam zaštite, ujedno predstavlja i dodatni rizični čimbenik te je nužna individualizacija i visoki profesionalni standardi prilikom odluke o izdvajanju djeteta i smještaju izvan vlastite obitelji (Sladović Franz, 2016). Naime, da je dolazak u novu sredinu stresan za dijete nema nikakvih dvojbi jer to ne znači samo promjenu mjesta stanovanja, već i rastanak s ukućanima, najčešće i promjenu škole i rastanak s prijateljima. Killen (2001, prema Sladović Franz, Kregar Orešković, Vejmelka, 2007) ističe da svaka promjena smještaja djece uključuje odvajanje s različitim stupnjem boli, očaja, tjeskobe i tuge, a kako će to razdoblje dijete doživjeti i kakve će posljedice po njegov kasniji razvoj imati ovisi o pomoći koju će dijete u tim nesigurnim vremenima dobiti.

U projektu Okvirko koji provode Udruga »Igra« u sklopu programa »Kontakt«, SOS Dječje selo Hrvatska i Dom za djecu »Maestral« koji je osmišljen kako bi omogućio mladima koji izlaze iz skrbi i odraslima koji o njima brinu da se što kvalitetnije pripreme za izlazak i uspostave kvalitetan produktivan život u zajednici, navode se rizici i teškoće s kojima se nose mladi koji se nalaze u institucionalnim uvjetima smještaja (Kusturin, Maglica i Makvić, 2014:6):

1. Unutar ustanove djeca i mladi žive u nerealnoj životnoj situaciji te najčešće nemaju priliku učiti o kuhanju i pripremanju jela, plaćanju računa, cijeni hrane, pranju rublja i slično te ne razvijaju životne vještine neophodne za samostalan život.

2. Djeca i mladi iz domova vrlo često su stigmatizirani, bilo da oni sami imaju osjećaj manje vrijednosti zbog činjenice da su iz doma (često imaju osjećaj da ih ljudi promatraju kao da znaju da su iz doma), bilo da ih društvo zbog toga uistinu drugačije tretira.
3. Unutar ustanove djeca i mladi razvijaju i mnoge neadekvatne oblike ponašanja jer se susreću s vršnjacima koji imaju nepovoljan utjecaj na njih te kako bi zauzeli svoju poziciju u društvu i na neki način se dokazali, odnosno zadovoljili potrebu za prihvaćanjem i poštovanjem, posežu za drogama, alkoholom, cigaretama i sl.
4. U želji da se pomogne mladima, ustanove ih često zaštićuju pa se mladi naviknu da drugi rješavaju njihove probleme i brinu o njima što rezultira njihovim pasivnim čekanjem da se problemi riješe (npr. da im se nađe posao).
5. Mladi ponekad razviju vrlo pesimističan stav prema životu koji im govori da se ništa ionako ne može promijeniti te da njihovo mišljenje i ideje nisu vrijedni. Najčešće su samo pasivni primatelji raznih usluga i nisu adekvatno uključeni u proces odlučivanja.

Niz je razloga zbog kojih je institucionalna skrb za djecu izložena brojnim kritikama: način svakodnevnog života u okruženju velikog broja korisnika, izmjena odgajatelja i nedovoljne interakcije s djecom, izostanak uobičajenih obiteljskih iskustava, rutina i pravila institucije, nemogućnost da se život uredi prema individualnim potrebama itd. (Browne, 2009). Institucionalnoj skrbi i tretmanu na razini naše države, zamjera se određena krutost u praćenju promjena i trendova skrbi za djecu i mlade što može rezultirati lošom praksom predlaganja tog oblika tretmana od strane stručnjaka te povratno negativno utjecati na djecu i mlade u vidu intenziviranja njihovih problema uslijed neosiguravanja adekvatne intervencije (Koller-Trbović, 1996).

Tolfree (2003, prema Sovar, 2015:319) donosi negativna obilježja institucija u 10 točaka:

1. Izolacija djece od zajednice u kojoj žive, koja vodi diskriminaciji i stigmatizaciji
2. Smještaj djeteta u instituciju često je vođen željama obitelji, a ne najboljim interesom djeteta
3. Ako dijete ima jednog ili oba živa roditelja, dokazi upućuju na to da su kontakti djeteta s roditeljima i širom obitelji sve rjeđi tijekom vremena
4. Institucionalne okolnosti stavljaju se ispred potreba pojedinaca, izostaje individualna i personalizirana briga, njega i ljubav
5. Mnoge institucije ne pružaju adekvatnu stimulaciju i svrsishodne aktivnosti djeci

6. Djeca u institucijama zakinuta su učiti uloge odraslih u svojoj kulturi
7. Institucije daju malo ili nimalo mogućnosti za druženje djece-korisnika s djecom koja nisu u instituciji
8. Nasilje svih vrsta prisutno je nad i među djecom
9. Institucije često nemaju adekvatan odgovor na psihološke potrebe djece
10. Po izlasku iz institucija, bivši korisnici teško se snalaze u neinstitucionalnim okolnostima te se brojni od njih vraćaju u institucije kao odrasle osobe (zatvor ili psihijatrijske bolnice).

Nadovezujući se na točku 8., istraživanje o opsegu i vrsti vršnjačkog nasilja u institucijama za skrb o djeci i mladima u Hrvatskoj provela je Sekol (2011). Rezultati istraživanja ukazali su da djeca i mladi iz odgojnih ustanova nasilje doživljavaju u 56,3 % slučajeva, a nasilno se ponaša čak 67% djece i mladih. Pokazalo se također da u preko 50% slučajeva stručnjaci u domu znaju za nasilna ponašanja i zlostavljanje, no izostaju adekvatne reakcije i intervencije. Jedna od čestih tema o kojoj mladi govore je i neadekvatan odnos sa stručnjacima koji često ignoriraju probleme nasilja te ih čak koriste kao sredstvo kontrole i kažnjavanja korisnika (Sekol, 2011). Povezana pojava s negativnim iskustvima i uvjetima unutar institucije su i bjegovi iz domova. Ratkajec Gašević i Maurović (2015) navode kako nešto manje od polovine korisnika (45,8%) ima iskustvo bijega iz ustanove, s time da djevojke bježe češće od mladića. Navedeno istraživanje pokazuje kako su najčešći razlozi za bijeg loši uvjeti života u domu, negativni odnosi u domu, osjećaj nepripadanja u domu te antisocijalne težnje.

Posljedice odrastanja u domskom okruženju, koji se zapravo nastavlja na doživljena traumatska i stresna iskustva u obitelji koja su i bila razlogom skrbi o djetetu izvan vlastite obitelji, potvrđena su i u domaćim istraživanjima koja ukazuju na niz teškoća u ponašanju i osjećajima djece (Ajduković, Sladović Franz i Kregar, 2005). U istraživanju samoprocjene ponašanja mladih u Hrvatskoj, Ajduković i Sladović Franz (2004) gdje su sudjelovala djeca iz dječjih domova, udomiteljskih obitelji i ona koja žive u biološkim obiteljima, podaci su jasno pokazali da djeca koja žive u dječjim domovima očituju više problema u ponašanju i osjećajima nego djeca koja žive u biološkim ili udomiteljskim obiteljima. Češće se povlače, imaju više somatskih problema, depresivnija su i anksioznija, socijalni odnosi su im nepovoljniji, imaju više kognitivnih problema i problema pažnje, češće se agresivno, delinkventno i samodestruktivno ponašaju nego djeca koja žive u udomiteljskim ili vlastitim obiteljima, između kojih nije utvrđena značajna razlika (Ajduković, Sladović Franz, 2004). Sve ranije

navedene zamjerke institucionalnog smještaja proizašle iz brojnih istraživanja koja su na temu institucionalnog smještaja provedena dovela su do toga da se brojni stručnjaci, ali i javnost, zalažu za pravo djeteta na život u sredini što više nalik obiteljskoj (ako već život u primarnoj obitelji nije moguć) te ističu koristi obiteljskog smještaja djece, prvenstveno udomiteljskog, ali i obiteljskog načina života unutar ustanova, kada je potreban institucionalni smještaj (Sladović Franz, Kregar Orešković, Vejmelka, 2007).

Nalazi suvremenih istraživanja upozoravaju da je nužno potpuno izbjeći smještaj vrlo male djece (u dobi od rođenja do treće godine života) u institucijama zbog izrazitih negativnih posljedica boravka u instituciji, kao što su psihološki, socijalni, ali i neurološki problemi. Smatra se da trajne posljedice nastaju već nakon dva mjeseca boravka malog djeteta u tipičnom domskom okruženju (Browne, 2007, prema Vejmelka, 2017). Nadležno ministarstvo također je izdalo preporuku o obustavi prijema djece do 7. godine života u domove, kao i o prvenstvu deinstitucionalizacije djece u dobi do 3. godine života koja su smještena u domovima (Bartuloci, 2014). U zakonu o socijalnoj skrbi (NN, 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20 i 138/20, čl. 91.) navedeno je da *„djetetu, a posebno djetetu mlađem od sedam godina, centar za socijalnu skrb može priznati pravo na privremeni smještaj u dom socijalne skrbi, centar za pružanje usluga u zajednici (u daljnjem tekstu: CZPUUZ) ili kod drugog pružatelja usluga iz članka 169. ovoga Zakona, samo u slučaju ako mu se u trenutku nastanka potrebe ne može osigurati smještaj u udomiteljskoj obitelji ili obiteljskom domu, dok traje potreba, a najdulje do šest mjeseci“*.

Osim negativnih utjecaja na djecu, nije zanemariva ekonomska neisplativost institucionalne skrbi. Ona je 6 puta skuplja od podrške biološkim obiteljima visokorizičnih skupina djece ili udomiteljskim obiteljima, 3 puta skuplja od specijaliziranog udomiteljstva te 2 puta skuplja od tretmanskih stambenih zajednica obiteljskog tipa (Sekol, 2014). O isplativosti obiteljskih tipova smještaja govori i Maurović (2010), gdje navodi kako je kako je okvirna cijena smještaja jednog djeteta za jedan mjesec u odgojnoj ustanovi od 6.500,00 do 7.000,00 kuna. Približni prosječni boravak djeteta u odgojnoj ustanovi u Hrvatskoj je od 20 do 24 mjeseca, što bi značilo da je okvirni ukupan trošak za jedno dijete oko 130.000,00 kuna godišnje (trošak smještaja korisnika u instituciji izrazito varira s obzirom na usluge koje institucija nudi – različite vrste tretmana, školovanje i sl.).

4. Proces transformacije ustanova socijalne skrbi za djecu

Proces transformacije usko je vezan uz proces deinstitutionalizacije i predstavlja njegov sastavni dio. Odnosi se na organizacijske, stručne i programske elemente institucionalne skrbi. Kako bi se pozitivne promjene održale, važan je daljnji razvoj zaštite prava djece na ovom području, kao i nastavak zakonodavne reforme kojom bi se stvorio okvir za rad u skladu s aktualnim tendencijama na ovom području s kojima se također otvara mogućnost pružanja niza usluga u zajednici (poludnevni boravak, cjelodnevni boravak, specijalizirano udomiteljstvo, pojačana briga i nadzor, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi itd.) (Operativni plan, 2014:7). Transformacija ustanova socijalne skrbi i deinstitutionalizacija složeni su procesi koji su isprepleteni i povezani, a uključuju (PDIT, 2010:9):

1. redefiniranje funkcije pružatelja usluga, u skladu s ciljevima deinstitutionalizacije i transformacije;
2. razvoj mreže izvaninstitucijskih usluga u zajednici dostupnih korisnicima;
3. razvoj izvaninstitucijskih oblika smještaja kao što su udomiteljske obitelji, obiteljski domovi i stambene zajednice, odnosno organizirano stanovanje uz podršku

Slika 1. Prikaz povezanosti procesa deinstitutionalizacije i transformacije prema autorici rada

Tranzicija ili transformacija domova za djecu i mlade 90-ih godina 20. stoljeća krenula se razvijati paralelno s tranzicijom cijelog društva, u gospodarskom i političkom smislu. Razvijala

se kroz godine, što je u posljednje vrijeme rezultiralo značajnim i pojačanim promjenama u sustavu socijalne skrbi (PDIT, 2010). Potrebno je uvesti određene promjene u radu institucija za djecu i mlade, što nazivamo procesom transformacije ustanova socijalne skrbi. Ustanove poput domova socijalne skrbi i drugih sličnih pravnih osoba tijekom procesa transformacije mijenjaju svoju ulogu pružatelja institucijskog smještaja u novu ulogu gdje pružaju spektar izvaninstitucijskih usluga. Mogući oblici transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba su (PDIT, 2010:9-10):

1. **Centri za pružanje usluga u zajednici (u daljnjem tekstu CZPUUZ).** Riječ je o domovima i drugim pravnim osobama koje imaju stručni kadar, lokaciju i infrastrukturne uvjete usklađene s propisanim standardima. Osnovni standard je da se nalaze u naseljenom području koje ima dostupne i razvijene redovne javne usluge. Zatim je važno da CZPUUZ pruža cijeli spektar usluga: od podrške pružateljima izvaninstitucijskih oblika smještaja, usluga boravka, patronaže, pomoći u kući, integracije u redovne odgojno-obrazovne ustanove, razne rehabilitacijske aktivnosti itd. Postoji mogućnost razvoja usko specijaliziranih usluga koje su u toj teritorijalnoj jedinici nedostupne ili za kojima postoji velika potražnja. Centar može pružati i usluge privremenog smještaja za manji broj korisnika, ako je nužno i ako postoji potreba.
2. **Domovi za intenzivnu i dugotrajnu socijalnu skrb** – domovi i druge pravne osobe koje imaju stručni kadar i infrastrukturne uvjete usklađene s propisanim standardima. Ovakvi domovi smanjuju ukupni kapacitet stalnog ili tjednog smještaja, ali dugoročno zadržavaju i/ili primaju korisnike na smještaj. Kriterij je da su to korisnici kojima je potrebna intenzivna podrška ili dugotrajna skrb te za koje niti jedan od izvaninstitucijskih oblika smještaja nije moguć. Istodobno trebaju povećati kvalitetu usluge u skladu s individualnim potrebama korisnika te definirati reorganizaciju i poboljšanje uvjeta smještaja korisnika u manje stambene jedinice gdje je to moguće. Ako je moguće i nužno, ovi domovi razvijaju i izvaninstitucijske usluge.
3. **Zatvaranje** – One domove koji se niti u višegodišnjem razdoblju neće moći uskladiti i za koje su potrebna značajna kapitalna ulaganja, dugoročno bi trebalo zatvoriti. Također i one koji imaju manjak stručnog kadra, iznimno loše infrastrukturne uvjete, izoliranu lokaciju, ili na drugi način nisu usklađeni s propisanim standardima (PDIT, 2010:10).

Građevine u kojima se nalaze domovi za djecu i mlade u Hrvatskoj naknadno su se prilagodile potrebama djece i djelatnika, iz razloga jer prvobitno nisu bile sagrađene u svrhu kojoj služe. Pretežito se radi o građevinama koje su sive i glomazne izvane, a unutar same institucije nalazi

se puno veći broj djece nego što to suvremena teorija i praksa nalaže, pa se tako ni na prostornoj razini ne ostvaruje djetetu Konvencijom o pravima djeteta zajamčeno pravo da živi u okruženju obiteljskog tipa (Ajduković, Sladović Franz, Kamenov, 2005). Domovi su za suvremene standarde skrbi o djeci preveliki i zastarjelog organizacijskog oblika, a broj stručnih suradnika nedovoljan zbog čega je bila nužna njihova reforma (Žic-Grgat i Jelavić i, 2005).

Također, jedna od namjera procesa transformacije je ta da se osigura ujednačena ponuda adekvatnih intervencija u različitim dijelovima Hrvatske, zato što na određenim područjima kao što su primjerice južna Dalmacije, Lika i Moslavina, trenutno nema odgojnih ustanova te se djeca iz ovih područja često smještavaju u ustanove daleko od svoje obitelji i primarnog okruženja (Borić i Ćosić, 2019). U mnogo hrvatskih županije vidljiva je nedostupnost socijalnih usluga za djecu i mladež - Koprivničko-križevačkoj, Međimurskoj, Bjelovarsko-bilogorskoj, Zagrebačkoj, Sisačko-moslavačkoj, Ličko-senjskoj, Šibensko-kninskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji. U nekim od županija dostupna je samo socijalna usluga produženog stručnog postupka u školi (Požeško-slavonska, Vukovarsko-srijemska, Brodsko-posavska i Virovitičko-podravska županija) (Plan iz 2018, 2020:17). Polovica svih korisnika koncentrirana je u središnjoj Hrvatskoj, ponajviše u Zagrebu, što ukazuje na nejednakost regionalnih kapaciteta za institucijsku skrb o djeci i mladima bez odgovarajuće roditeljske skrbi (Bartuloci, 2014).

5. Alternative institucionalnom smještaju

Svaki oblik smještaja izvan vlastite obitelji predstavlja alternativni oblik zbrinjavanja djece bez roditeljske skrbi (Bartuloci, 2014). Izvaninstitucijska skrb može biti pružena kroz smještaj u obiteljski dom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi (za četvero do desetero djece), udomiteljsku obitelj (do troje djece) i smještaj u organizirano stanovanje (do 8 djece i mladih) (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17). Usluge koje se pružaju izvan institucije navode se u *Planu deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2011. do 2018. godine* (2018): poludnevni, cjelodnevni ili povremeni boravak, pomoć pri uključivanju djeteta u programe redovnih predškolskih i školskih ustanova (integracija), pomoći i njege u kući, te usluge stručne pomoći u obitelji (patronaža).

Zakon o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17) također definira institucijski smještaj za djecu i mlade, koji predstavlja jednu od deset osnovnih socijalnih usluga. U Zakonu se navodi da smještaj izvan vlastite obitelji može biti ostvaren kao institucijska skrb u domu socijalne skrbi, centru za pružanje usluga u zajednici i kod drugih pravnih pružatelja usluga. U Republici Hrvatskoj postoji nekoliko oblika institucionalne skrbi za djecu i mlade: dječji domovi, odgojne ustanove (dvije vrste - dom za odgoj i odgojni dom), posebne odgojne ustanove i odgojni zavodi. Ustanove se međusobno razlikuju s obzirom na obilježja djece i mladih koji se nalaze na smještaju, razinu otvorenosti i duljinu boravka (Borić i Ćosić, 2019).

Deinstitucionalizacija, koja je prisutna u svijetu u posljednjih četrdesetak godina, usmjerena je prema ukidanju velikih institucija. U Hrvatskoj se za sada razvija nekoliko alternativa institucionalnom smještaju. Osim osnivanja klubova i centara za skupine sa specifičnim obilježjima i potrebama, dvije su glavne alternative - stambene zajednice i udomiteljstvo (Šućur, 2003) koje će se kratko opisati u tekstu koji slijedi. Osim njih, spomenuti će se i usluge poludnevnog boravka u školama te posvojenje.

5.1. Organizirano stanovanje

Stambene zajednice ili organizirano stanovanje možemo definirati kao oblik pružanja usluga u zajednici gdje su osobe smještene u stanu i uz povremenu ili kontinuiranu pomoć stručne osobe

osiguravaju svoje primarne životne potrebe poput, obrazovne, odgojne, radne, kulturne, rekreacijske i sl. (Gazilj, 2017)

Prema Kiehn (1998, prema Gazilj, 2017) stambene zajednice ili društva, kao male skupine pod vodstvom stručnjaka mogu nastati kao jedna od mjera pedagoške pomoći. Kapaciteti takvih smještaja navedeni su u članku 75. st. 1 *Pravilnika o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga* (2014), pa se tako usluga smještaja za djecu i mlađe punoljetne osobe bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi u pravilu se pruža se za najviše 30 korisnika u jednoj zgradi. Lokacija stambenih zgrada trebala bi biti pažljivo odabrana u skladu s ostalim institucijama koje su potrebne za funkcioniranje svakog pojedinca. Govoreći o današnjim stambenim zajednicama u Hrvatskoj važno je napomenuti da ih djeluje sve veći broj. U većim hrvatskim gradovima puno institucija nudi uslugu organiziranog stanovanja: CZPUUZ Zagreb-Dugave, Split, Klasje-Osijek; Dom za odgoj djece i mladeži Rijeka, Zadar, Pula; ali i oni u manjim gradovima: CZPUUZ Lipik, Ozalj, Koprivnica i Karlovac. Cilj i misija stambenih zajednica jest priprema i osnaživanje mladih za samostalan i kvalitetan život te integraciju u društvu, namijenjena je mladima u dobi od 16/18 – 21 godinu te se o njima brine dvoje odgajatelja koji s njima rade na preventivnim, sportskim i odgojno-obrazovnim aktivnostima (Gazilj, 2017).

U Hrvatskoj postoje stambene zajednice uz povremenu ili sveobuhvatnu podršku, koje se razlikuju s obzirom na broj i vrstu korisnika. Nažalost, kapaciteti stambenih zajednica nisu popunjeni u cijelosti čemu najvećim dijelom doprinosi loša gospodarska situacija u zemlji koja rezultira visokom stopom nezaposlenosti. Stambene zajednice su predviđene kao oblik podrške djeci koja izlaze iz institucija socijalne skrbi kao i izvaninstitucijskog smještaja kako bi se osamostalila i prilagodila novonastaloj situaciji. Ako se mladi nemaju gdje zaposliti pa tako zaraditi za život i osamostaliti se, svrha stambene zajednice nije ostvarena (Bartuloci, 2014). Najnoviji podaci Pravobraniteljice za djecu (2021:31) govore kako je blago povećan broj u odnosu na prošlu godinu djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi koja se nalaze na smještaju i organiziranom stanovanju u ustanovama, što ponovno govori da PDIT (2010) nije ostvario očekivane rezultate (Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu, 2021:31).

5.2. Udomiteljstvo

Drugi primjereni oblik alternativne skrbi za djecu koja nemaju odgovarajuću obiteljsku skrb jest udomiteljstvo. Udomiteljstvo je oblik skrbi izvan vlastite obitelji kojim se korisniku (djetetu ili odrasloj osobi) osigurava smještaj i skrb u udomiteljskoj obitelji. Istraživanja pokazuju da je udomiteljstvo za većinu djece koja nisu u mogućnosti živjeti sa svojom obitelji najbolji oblik skrbi jer im u većini slučajeva može pružiti iskustvo stabilnog obiteljskog života i života u zajednici te jačati njihovu socijalnu kompetenciju (Laklija, 2009). Po prvi put je regulirano zasebnim zakonom 2007. godine kada je donesen Zakon o udomiteljstvu (NN 79/07).

Nadalje, zamjetno je da broj djece koja danas odrastaju u udomiteljstvu u porastu, gotovo svugdje u svijetu (Sheldon, 2004.; Sinclair, 2005.; Tilbury i Osmond, 2006, prema Laklija, 2011). Prednost udomiteljskog oblika smještaja djece upravo je u tome što je obiteljsko okruženje prirodno za pravilan rast i razvoj djeteta. Život djeteta u instituciji dovodi do socijalnog isključivanja te dijete nakon izlaska iz doma nema mrežu rodbinske i socijalne podrške koja mu je neophodna (Bouillet, 2015). Dijete se u udomiteljskoj obitelji uči uobičajenom obiteljskom životu, ulogama roditelja, stjecanju materijalnih sredstva za skrb o obitelji i najvažnije, podržavajućim emocionalnim odnosima među članovima obitelji (Sladović Franz, 2004). S druge strane, veliki problem kod udomiteljstva je vezan za sustav socijalne skrbi, zbog dugotrajnosti traženja obitelji posvojitelja i udomitelja za djecu, a pogotovo za djecu s teškoćama u razvoju ili onu stariju od 7 godina (Bouillet, 2015). Nadalje, temeljni nedostatak udomiteljstva ogleda se u činjenici značajnih teškoća udomitelja nestručnjaka u zadovoljavanju specifičnih potreba djeteta, s obzirom na to da je psihosocijalno funkcioniranje mnoge djece izdvojene iz obitelji, uslijed zlostavljanja i zanemarivanja u primarnoj obitelji, narušeno (Sladović Franz, 2003).

Bitno je spomenuti i specijalizirano udomiteljstvo, koje se počelo razvijati ranih 70-ih godina 20. stoljeća u Kanadi, Velikoj Britaniji i SAD-u (Kregar, 2005, prema Laklija, 2011). Često se naziva i tretmansko/terapeutsko udomiteljstvo. Ono se zasniva na pretpostavci da posebno educirani udomitelji tijekom svakodnevne interakcije i rada s udomljenim djetetom koje zahtjeva visoko specijaliziranu skrb mogu primjenjivati brojne tretmanske metode i tehnike pristupanja udomljenom djetetu, kao i premisi da se djetetove psihosocijalne potrebe najbolje mogu zadovoljiti unutar obiteljskog okruženja (Redding, Fried i Britner, 2000, prema Laklija, 2011). U počecima ovog tipa udomljavanja najčešće se radilo o alternativni institucionalnom

smještaju za mlade u sukobu sa zakonom, no njime je obuhvaćena i kategorija zlostavljane djece, kao i djece koja trebaju terapijsku pomoć (Ajduković, 2005, prema Laklija, 2011), dok danas ono podrazumijeva udomiteljstvo djece s ozbiljnim emocionalnim i psihičkim, ali i fizičkim poteškoćama, te poremećajima u ponašanju. No, s druge strane, prisutni su podaci o mogućem negativnom utjecaju udomitelja na udomljeno dijete (Curtis i sur., 1999.; George, Oudenhoven i Wazir, 2003.; Morgan i Baron, 2011, prema Laklija, 2011), zbog čega je zamjetan i manjak udomitelja prikladnih za udomljavanje djece iz pojedinih »specifičnih« kategorija, kao što su: starija djeca, djeca manjinskih etničkih grupa, djeca s teškoćama u razvoju te djeca koja očituju poteškoće u ponašanju (Laklija, 2011). Iako je u Zakonu o udomiteljstvu (NN 79/07) još 2011. godine uveden pojam specijaliziranog udomiteljstva koji bi se trebao odnositi na udomiteljstvo za djecu mlađu od tri godine, djecu s problemima u ponašanju i s teškoćama u razvoju, jasni modeli specijaliziranog modela nisu postavljeni niti popraćeni odgovarajućim pravilnicima (Laklija, Vukelić i Milić Babić, 2012). Ono što zabrinjava je i vrijeme koje navedena skupina djece provede u ustanovi, a to je često neopravdano dugo (Petrović i Laklija, 2017).

5.3. Usluge poludnevnog boravka u školama

Glavni i primarni cilj deinstitucionalizacije u Hrvatskoj je razvoj usluga prevencije u zajednicama te smještaj i izdvajanje djece i mladih iz obitelji samo u krajnjim situacijama. S tom je svrhom razvijena usluga poludnevnog boravka u školama (Izvješće o radu Pravobraniteljice za djecu, 2021). U okviru cjelodnevnog ili poludnevnog boravka korisnicima se tijekom dana osiguravaju odgojno-obrazovni sadržaji (odgoj, pomoć u učenju, psihosocijalna rehabilitacija, usluge opservacijsko-dijagnostičke obrade i drugo) s ciljem njihova uključivanja u društvenu sredinu i život zajednice. Povremenim se boravkom daje mogućnost provođenja individualne rehabilitacije i pojedinačnog ili skupnog rada u savjetovalištu za mlade u opsegu usklađenom s potrebama korisnika (PDIT, 2010).

5.4. Posvojenje

Posvojenje je poseban oblik obiteljsko-pravnog zbrinjavanja i zaštite djeteta bez odgovarajuće roditeljske skrbi kojim se stvara trajni odnos roditelja i djeteta, a regulirano je *Obiteljskim zakonom* (Narodne novine 103/15). Za razliku od udomiteljske skrbi koja osigurava zamjensku

obiteljsku skrb za dijete tijekom privremene obiteljske krize s ciljem ponovnog spajanja djeteta s obitelji i sprečavanja raspada obitelji, posvojenjem se nudi djetetu trajna zamjenska skrb u obitelji i uspostavlja pravni odnos dijete-roditelj (Radočaj, 2007). Iz ustanova socijalne skrbi koje se brinu o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi u 2020. je posvojeno samo 29 djece od ukupno 97 koja su imala zakonske preduvjete za posvajanje. No, treba uzeti u obzir i to da se među djecom koja bi mogla biti posvojena nalaze i ona koja se protive posvojenju te djeca kojoj nije u interesu da budu posvojena, primjerice zato što su odgovarajuće zbrinuta kod srodnika ili je riječ o braći/sestrama koji se ne žele razdvajati, a nije moguće pronaći obitelj koja bi ih sve zajedno posvojila. Iako se u institucijama nalaze godinama, neka su djeca pretpostavke za posvojenje ostvarila u dobi kojoj će se za njih teže naći posvojitelji (Izvješće o radu Pravobraniteljice za djecu, 2021). Razlozi za to su u zakašnjelom postupanju u sustavu socijalne skrbi, koji nije pravovremeno prepoznao zanemarujuće ponašanje roditelja, ali i u dugotrajnim sudskim postupcima (Izvješće o radu Pravobraniteljice za djecu, 2021).

6. Deinstitutionalizacija u Europi

Proces deinstitutionalizacije već je osigurao mjesto na političkoj agendi Europske Unije (EU). Konkretno, odredbe o deinstitutionalizaciji uključene su u propise koji se odnose na upotrebu strukturnih fondova EU, stvarajući pristup nacionalnim vladama za pristup dodatnim sredstvima koja su im potrebna za potporu. Upravo EU ima važnu ulogu u vođenju i koordinaciji ovog procesa među svim svojim članicama (Eurochild, 2014a).

Stanje u Europi po pitanju deinstitutionalizacije varira od države do države. U Velikoj Britaniji je udio djece koji se vraćaju u institucionalne uvjete 42%, a u Njemačkoj 40%. Gledajući u svjetskim okvirima, europske zemlje imaju najnaprednije sustave skrbi o djeci bez odgovarajućeg roditeljske skrbi, a među njima, kako je poznato, prednjače skandinavske zemlje. Na globalnoj razini kao naprednije države osim europskih možemo istaknuti Kanadu i Australiju (Thoburn, 2009, prema Laklija, 2011).

Temeljna obilježja skrbi o djeci u **zemljama srednje i istočne Europe** su:

- 1) povećana potreba skrbi za djecu izvan obitelji
- 2) visok udio djece u dječjim institucijama
- 3) slaba tradicija alternativnih oblika zbrinjavanja djece kao što je udomiteljstvo i domovi obiteljskog tipa (Ajduković, 2004).

Glavna obilježja javne skrbi za djecu u **zemljama zapadne Europe** su:

- 1) relativno mali udio djece smještene u institucijama
- 2) dobro razvijeni različiti oblici udomiteljstva
- 3) širok raspon ostalih alternativnih oblika zbrinjavanja,
- 4) kraće vrijeme boravka djeteta u skrbi
- 5) viši trend povrata djeteta u njegovu biološku obitelj posebice tijekom prve godine u skrbi (Laklija, 2011).

Jedna od kampanja koja je vrlo bitna za proces deinstitutionalizacije i transformacije u cijeloj Europi je *Opening Doors for Europe's Children* (u daljnjem tekstu: Opening Doors) koja djeluje od lipnja 2013. godine tako da utječe i prati razvoj tih procesa na nacionalnoj i europskoj razini,

koristeći stručnost stečenu kroz teoriju i praksu. Završila je sa svojim radom 2019. godine. Cilj ove kampanje bio je (Eurochild, 2014a):

1. razvoj sustava zaštite djece koji osigurava kvalitetnu alternativnu skrb;
2. zagovaranje politika i financijskog ulaganja u osnaživanje obitelji te tranziciju s institucionalne skrbi na obiteljski tip skrbi te skrb u zajednici;
3. izgradnju kapaciteta organizacija civilnog društva za korištenje postojećih EU fondova, politike, preporuka i alata u svrhu izgradnje kvalitetnih usluga deinstitutionalizacije na nacionalnoj razini.

Kao krajnji ishod navodi se završetak trenda institucionalizacije djece u Europi. Kampanju Opening Doors pokrenule su međunarodne organizacije Eurochild i Hope and Homes for Children kojima su se pridružile IFCO (Međunarodna organizacija za udomiteljstvo), FICE Europe te SOS Children's Villages International. Navedenih 5 organizacija čine ujedno i koordinacijski tim kampanje (Eurochild, 2014a). U samu kampanju uključeno je 15 europskih zemalja, uključujući i Hrvatsku, u kojima nacionalni partneri i suradnici rade na umrežavanju organizacija civilnog društva u svrhu ostvarenja ciljeva kampanje. FICE Hrvatska¹ prihvaćen je kao nacionalni koordinator za Hrvatsku u veljači 2017.

U zadnjih petnaest godina u Europi vidi se veliki napredak. U Rumunjskoj, više od 90 000 djece bilo je premješteno iz institucionalnih uvjeta, pri čemu ih je samo 8000 ostalo u instituciji, sve u sklopu vladine strategije za 2022. godinu koja planira ukidanje svih ustanova u državi za smještaj djece u institucionalne uvjete. Slično je i u Bugarskoj, čija se vlada obvezala na strategiju deinstitutionalizacije sve djece iz ustanova socijalne skrbi u narednim godinama. Ono na što su se obvezale mnoge ostale europske države jest osiguranje da djeca do tri godine života ne mogu biti smještena u institucionalne uvjete (Eurochild, 2014a). O važnosti zaštite pogotovo mlađe djece govori i projekt Daphne kojeg je financirala Europska komisija, u suradnji sa

¹ FICE Hrvatska, nevladina je i neprofitna udruga čiji je cilj zaštita prava i poboljšanje uvjeta života djece, mladih i obitelji posebno onih u teškim društvenim položajima, bez obiteljskog okruženja kao i djece, mladih i obitelji u rizičnim situacijama kao što su nasilje, ovisnosti, socijalna isključenost te usmjerenost ka prevenciji, zdravim stilovima života kod djece, mladih i obitelji. Vizija ove udruge je društvo koje osigurava uvjete za ostvarenje potencijala svakog djeteta, mlade osobe, obitelji, stručnjaka i zajednica, a misija je stvaranje mreže organizacija na nacionalnom i internacionalnom nivou koje će svojom suradnjom i razmjenom težiti stalnom podizanju kvalitete socijalnih usluga, sa svrhom pružanja podrške djeci, mladima, obitelji, te stručnjacima i zajednicama u razvoju profesionalnih i osobnih kompetencija te stalno unaprjeđenje kvalitete socijalnih usluga. Preuzeto s: http://fice.hr/?page_id=8. Posjećeno 12. travnja 2021.

Svjetskom zdravstvenom organizacijom i Sveučilištem u Birminghamu. Temeljna preporuka tog projekta je da dijete mlađe od tri godine ne smije biti smješteno u instituciju bez svog roditelja/ primarnog skrbnika, naglašavajući pri tome važnost razvijanja specijaliziranog udomiteljstva za najmlađe (Radočaj, 2007). O važnosti razvoja takvog oblika udomiteljstva govori se i u *Nacionalnoj strategiji za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine* (2014) gdje se smatra nužnim njen razvitak za najmlađe, djecu s teškoćama u razvoju te djecu s poteškoćama u ponašanju, a sve to uvažavajući rezultate suvremenih istraživanja i primjere dobre prakse u svijetu.

U 2018. godini porastao je broj korištenja izvaninstitucijskih oblika skrbi, dok su institucionalni oblici smještaja za djecu u padu u većini zemalja tijekom i u okviru kampanje *Opening Doors* (Eurochild, 2014a). U Rumunjskoj, Bugarskoj, Latviji, Litvi, Mađarskoj, Srbiji i Moldaviji broj djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi koja odrastaju u udomiteljskim i srodničkim obiteljima premašio je broj djece koja žive u ustanovama. Kako bi podržale razvoj izvaninstitucijskih rješenja, Bugarska, Hrvatska i Estonija pokrenule su nacionalne kampanje za promicanje udomiteljstva i poticanje zapošljavanja novih udomitelja za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Austrija otvara put poboljšanju kvalitete izvaninstitucijskih oblicima skrbi za djecu migrante bez pratnje kao alternativu prihvatnim centrima. U Grčkoj i Ukrajini je, nažalost, još uvijek dominantni oblik skrbi za djecu smještaj u ustanove (Eurochild, 2014a).

Osim povećanja broja djece u alternativnim oblicima skrbi, poboljšala se i kvaliteta smještaja u obiteljskim tipovima smještaja. Na primjer, prema novom zakonu u Litvi, svaka je općina dužna razviti mrežu centara za socijalnu skrb odgovornih za zapošljavanje, obuku i podršku profesionalnim udomiteljima. U Estoniji nacionalni registar udomiteljskih obitelji osigurava kvalitetu udomiteljstva u cijeloj zemlji procjenjujući i nadgledajući rad svih udomitelja. U Rumunjskoj, u županijama u kojima se provode projekti deinstitucionalizacije, postoji veliki porast udomitelja; udomiteljstvo se smatra održivom opcijom za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi te ga preferiraju lokalne vlasti. Bosna i Hercegovina je 2018. godine uvela obveznu obuku za udomitelje i stručnjake u udomiteljstvu (Eurochild, 2014a). Unatoč svim pozitivnim promjenama, još uvijek postoji mnogo problema: nedostatak recentnijih kvantitativnih istraživanja o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi što otežava kvalitetnu implementaciju projekata vezanih uz deinstitucionalizaciju i transformaciju na nacionalnoj razini; nedovoljan je broj udomiteljskih obitelji u velikom broju Europskih zemalja, uključujući

i Hrvatsku; opća je zabrinutost u svih 16 zemalja koje su bile uključene u kampanju *Opening Doors* da je sustav socijalne skrbi za djecu nedovoljno financiran i nema kapacitete za provedbu transformacije ustanova; veliki je nedostatak stručnog osoblja, kao i fluktuacija stručnjaka kojima nedostaje kvalitetna obuka te su loši materijalni resursi (Eurochild, 2014a).

U Europskih zemljama daljnji razvoj ide u smjeru deinstitucionalizacije, restrukturiranja institucionalne skrbi, jačanja preventivnih mjera izdvajanje djece iz bioloških obitelji i razvijanja alternativnih oblika zbrinjavanja. Stoga su i zadaci koje države moraju osigurati da bi udomiteljstvo i drugi oblici alternativne skrbi bili uspješni poprilično složeni i višestruki (Laklija, 2011).

Kako bi se ubrzao napredak u ukidanju institucionalne skrbi za djecu u Europi, iskustva iz cijele regije pokazuju da postoje četiri ključna uvjeta (Eurochild, 2014a):

1. politička uključenost mora biti prisutna na lokalnoj i nacionalnoj razini kako bi se postigla trajna promjena;
2. financiranje mora biti dostupno za pokrivanje troškova tranzicije i razvoja, iz razloga jer takva ulaganja omogućuju da se novac z proračuna dodijeljen institucijama koristi nakon njihovog zatvaranja kako bi se provodila prevencija i visokokvalitetna alternativna skrb;
3. treba postojati znanje u zemlji da bi se provele reforme i osigurala održiva promjena;
4. civilno društvo igra važnu ulogu u planiranju i implementiranju reformi te osiguravanju da se u odlučivanju čuje i glas djece.

7. Deinstitutionalizacija u Hrvatskoj

7.1. Dokumenti

Potreba da se briga o djeci bez adekvatne roditeljske skrbi u Hrvatskoj drugačije organizira naglašena je u preporukama Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda, od strane Vijeća Europe, Europskog odbora za socijalnu koheziju, Svjetske zdravstvene organizacije, u “*Prioritetnim aktivnostima za dobrobit djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2003-2005*“, “*Nacionalnom planu aktivnosti za prava i interese djece od 2006.-2012. godine*” te postojećim dokumentima vezanim uz reformu sustava socijalne skrbi te deinstitutionalizaciju o kojima će biti riječ u ovom poglavlju. S obzirom na važnost područja prava djeteta i kontinuiteta strateškog unapređenja zaštite i promicanje prava djeteta, predlaže se izrada Nacionalnog plana za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2021. do 2026. godine, kao srednjoročnog akta strateškog planiranja (Vlada Republike Hrvatske, 2021).

Znanstvene spoznaje i stručna znanja o razvoju djece, odredbe Konvencije o pravima djeteta, Zaključci i preporuke Odbora za prava djeteta, zahtjevi i politika Europske unije te niz drugih dokumenata daju svoj doprinos reformi sustava socijalne skrbi (Ivković i Žižak, 2010).

Republika Hrvatska je do sada usvojila niz međunarodnih i nacionalnih strateških dokumenata koji su usmjereni na dobrobit i najbolji interes djeteta, a odnose se na reformiranje sustava socijalne skrbi s ciljem unapređivanja sustava zaštite prava djece kroz razvoj mreže različitih socijalnih usluga od lokalne do nacionalne razine. Pri tome, neki od važnijih dokumenata su: Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju², Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011-2016³, Standardi kvalitete socijalnih usluga u djelatnosti socijalne skrbi (2010)⁴.

² Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju (Joint Inclusion Memorandum-JIM).

http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/medunarodna_suradnja/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_ukljucivanju_rh/zajednicki_memorandum_o_socijalnom_ukljucivanju_hr

³ Strategija razvoja sustava socijalne skrbi 2011 – 2016.

<http://www.mspm.hr/content/search?SearchText=strategija+razvoja+sustava+socijalne+skrbi+2011-2016>

⁴ Standardi kvalitete socijalnih usluga u djelatnosti socijalne skrbi (2010)

http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/standardi_kvalitete_socijalnih_usluga

Za Hrvatsku, oni najvažniji dokumenti s kojima su započeli i razvijali se procesi deinstitutionalizacije i transformacije su:

1. Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine (Nacionalni plan, 2006)
2. Plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016. (PDIT, 2010)
3. Plan deinstitutionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. (Plan iz 2018, 2020) koji je nadogradnja postojećem PDIT-u.

U nastavku teksta detaljnije će se prikazati navedeni ključni dokumenti koji će se navesti kronološkim redoslijedom u odnosu na Hrvatsku i u kontekstu Europske unije.

7.1.1. Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine

Svrha donošenja Nacionalnog plana za prava i interes djece je unaprijediti kvalitetu života djece i mladih u Republici Hrvatskoj u svim područjima. Za svako područje djelovanja navedene su aktivnosti te njihov plan provođenja i vremenski rok. Za temu ovog diplomskog rada relevantno je područje socijalne skrbi.

U Nacionalnom planu ističe se zbrinjavanje u udomiteljskim obiteljima, koje se sve više primjenjuje u Republici Hrvatskoj, kao i tema djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Izrađen je prijedlog mreže domova i djelatnosti socijalne skrbi za pružanje usluga skrbi izvan vlastite obitelji za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Primarni cilj stavlja se na smanjenju broja djece smještene u domove bez odgovarajuće roditeljske skrbi, a povećanje broja djece smještene u udomiteljske obitelji. Poželjni omjer je 20%, naprama 80% kapaciteta u korist smještaja u obitelji udomitelja. Spominje se i transformacija postojećih ustanova u ustanove malog kapaciteta u kojima bi se osigurao viši standard djece, smanjivanje odgojnih skupina, pojačana individualizacija rada, bolje povezivanje s lokalnom zajednicom i civilnim sektorom te veće uvažavanje i poštivanje dječjih prava. Naglašavaju se potencijali izvaninstitucijskog pristupa zbrinjavanju uz razvijanje koncepta samopomoći i osnaživanja te jačanje usluga. U tom smislu navedeno je kako je potrebno provoditi preventivne aktivnosti s ciljem sprječavanja izdvajanja djece iz obitelji te preveniranje smještaja u domove socijalne skrbi kroz unapređivanje udomiteljstva kao najprimjerenijeg oblika skrbi izvan vlastite obitelji, sustavno

osposobljavanje stručnjaka za djelotvorniji tretmanski rad te deinstitucionalizaciju (Nacionalni plan, 2006).

Konkretno aktivnosti za provođenje plana deinstitucionalizacije su izraditi plan deinstitucionalizacije za djecu, uvesti specijalizirano udomiteljstvo za djecu mlađu od 3 godine, smještavati djecu mlađu od 3 godine u specijalizirane udomiteljske obitelji, pripremiti instrumentarij za procjenu najboljeg interesa djeteta izdvojena iz vlastite obitelji, poduzeti aktivnosti potrebne za transformiranje dječjih domova u domove obiteljskog tipa, povećati omjer broja djece smještene u izvaninstitucijske oblike skrbi u odnosu na broj djece smještene u domovima (Nacionalni plan, 2006).

Kao jedan od glavnih ciljeva navodi se prevencija institucionalizacije, odnosno u lokalnoj sredini razvijati razne usluge kao što su udomiteljstvo, stručna skrb u obitelji odnosno patronaža, dnevni oblici skrbi, stambene zajednice organizirano stanovanje i slično (Nacionalni plan, 2006).

U ovom kontekstu važno je spomenuti i *Nacionalnu strategiju za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine* (u daljnjem tekstu: Strategija) čija je svrha postići djelotvornije promicanje i zaštitu prava djece u Republici Hrvatskoj kroz provedbu postojećih međunarodnih i nacionalnih standarda na području prava djece, promovirajući cjeloviti i integrativni pristup pravima djece. U *Strategiji* (2014) prvi od četiri strateška cilja odnosi se na osiguravanje usluga i sustava prilagođenih djeci, pri čemu se posebno osvrće na sustav socijalne skrbi. Prioriteti u tom području su: unaprijediti položaj djece u sustavu socijalne skrbi osiguravajući dosljednu primjenu pravne regulative, međuresornu suradnju i koordinirano djelovanje različitih sustava od lokalne do nacionalne razine; zagovarati i promicati obiteljsko okruženje kao najbolje za potpun i skladan rast i razvoj djeteta; kontinuirano razvijati i unaprjeđivati sustav dobro prilagođenih, kvalitetnih, dostupnih i pravovremenih socijalnih usluga za djecu i obitelji korisnike prava u sustavu socijalne skrbi; razvijati mehanizme uključivanja djece u planiranje i vrednovanje intervencija koje se neposredno na njih odnose. Treći strateški cilj odnosi se na osiguravanje prava djece u ranjivim situacijama, gdje se posebno osvrće na djecu u alternativnoj skrbi. U ovom području prioriteti su: promicati i osiguravati zaštitu prava djeteta u alternativnoj skrbi uz poštivanje smjernica za alternativnu skrb za djecu Ujedinjenih naroda; zaštititi djetetov osobni, obiteljski, etnički, religijski i

kulturalni identitet pri svim odlukama koje ga se tiču te kontinuirano pratiti i unaprjeđivati pravni okvir zaštite prava i dobrobiti djece u alternativnoj skrbi.

7.1.2. Plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2018. (2010.)

Plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2011. do 2018. godine (PDIT) (2010) strateški je dokument Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi namijenjen intenziviranju reformskih procesa transformacije i deinstitutionalizacije, te predstavlja temelj za planiranje mreže domova i djelatnosti socijalne skrbi. Svrha je PDIT-a smanjiti ulazak u institucije i povećati izlazak iz institucija u nove oblike skrbi, posebno stimulirajući obiteljsku reintegraciju (uz garanciju jedne ili više usluga podrške obitelji u lokalnoj zajednici), što bi trebalo biti usklađeno s prioritetima razvoja mreže usluga na lokalnoj razini vodeći pritom računa o regionalnoj ravnomjernosti. Opći cilj je osiguravanje mjera za život djeteta u obitelji, dok su posebni ciljevi sljedeći (PDIT, 2010:9):

1. Jačanje ciljanih, priuštivih i dostupnih usluga podrške roditeljstvu i obiteljima kroz osiguravanje jednakomjerne dostupnosti obiteljskih centara u cijeloj Republici Hrvatskoj te jačanje njihovih kapaciteta
2. Jačanje kapaciteta centara za socijalnu skrb za rano prepoznavanje i pravovremeno poduzimanje mjera prema obiteljima i djeci te priznavanja potrebnih socijalnih usluga
3. Poboljšanje kvalitete, dostupnosti i usklađenosti socijalnih usluga za roditelje i djecu s njihovim potrebama u svim županijama kroz osiguravanje pružatelja socijalnih usluga za djecu u svim županijama radi formiranja regionalnih centara/pružatelja usluga koji pružaju najširi spektar izvaninstitucionalnih socijalnih usluga u skladu s utvrđenim prioritetima i potrebama na lokalnoj razini (savjetovanje i pomaganje, rana intervencija, psihosocijalna podrška, pomoć pri uključivanju u programe redovnog odgoja i obrazovanja (integracija), organizirano stanovanje i dr.)
4. Poticanje razvoja udomiteljstva kroz jačanje kapaciteta centara za socijalnu skrb za provedbu obveza sukladno Zakonu o udomiteljstvu; jačanje kapaciteta doma socijalne skrbi i centara za pružanje usluga u zajednici za provođenje posebnih obveza sukladno Zakonu o udomiteljstvu
5. Odvajanje djelatnosti odgoja i obrazovanja od djelatnosti socijalne skrbi u domovima socijalne skrbi

Pokazatelji provedbe jesu broj djece kojima se pružaju institucionalne socijalne usluge u odnosu na izvaninstitucionalne usluge te broj djece kojima se pružaju socijalne usluge u županiji prebivališta u odnosu na broj djece kojima se pružaju socijalne usluge izvan mjesta prebivališta. Predviđeno razdoblje provedbe za aktivnosti za domove za djecu i mladež bez odgovarajuće roditeljske skrbi i domove za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju je od 2011. do 2016. godine. Ovaj dokument ujedno i predstavlja dokument na temelju kojeg su se definirala prioritetna financijska ulaganja u razvoj mreže socijalnih usluga u županijama, a sredstva se mogu su bila osigurana iz državnog proračuna i proračuna jedinica lokalne i regionalne (područne) samouprave, s posebnim naglaskom na mogućnost osiguranja sredstava iz prepristupnih fondova Europske unije, kao i sredstava iz strukturnih fondova Europske unije (PDIT, 2010).

Ciljevi deinstitucionalizacije i transformacije prema PDIT-u (2010) za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, djecu i mladež s problemima u ponašanju i djecu s teškoćama u razvoju bili su sljedeći:

1. Do 2016. godine promijeniti omjer institucijske i izvaninstitucijske skrbi na 20% korisnika u institucijskim oblicima skrbi i 80% korisnika u izvaninstitucijskim oblicima smještaja za djecu i mladež bez odgovarajuće roditeljske skrbi, u skladu s nacionalnim strateškim ciljevima skrbi o djeci i mladima.
2. Deinstitucionalizirati 40% djece i mladeži s poremećajima u ponašanju smještenih u domovima na temelju Zakona o socijalnoj skrbi u izvaninstitucijske oblike smještaja, uz odgovarajuću edukaciju i superviziju tih pružatelja usluga; procjenu dostupnosti potrebnih usluga u zajednici, te osiguranje odgovarajućih izvaninstitucijskih usluga.
3. Smanjiti ukupni broj djece s teškoćama u razvoju na stalnom ili tjednom smještaju za 40% do 2016. godine, prvenstveno djece koja pohađaju osnovnu školu, u suradnji s ministarstvom nadležnim za obrazovanje.
4. Razviti izvaninstitucijske oblike smještaja i izvaninstitucijske usluge razmjerno smanjenju ukupnog broja korisnika na stalnom ili tjednom smještaju za sve korisničke skupine.

Na temelju službenih podataka za 2019. o broju korisnika domova, udomiteljskih obitelji i obiteljskih domova možemo procijeniti da je u Hrvatskoj 2018. godine omjer institucijske skrbi i izvaninstitucijskih oblika smještaja 39,6% prema 60,4% u korist izvaninstitucijskih oblika

smještaja. Cilj je bio do 2016. godine promijeniti omjer institucijske i izvaninstitucijske skrbi na 20% korisnika u institucijskim oblicima skrbi i 80% korisnika u izvaninstitucijskim oblicima smještaja. Isti prioritet je postavljen u Nacionalnog plana aktivnosti za prava i interese djece 2006. do 2012. Unatoč tome što nije postignut željeni rezultat, uočeni su pozitivni trendovi smanjenja broja djece i mladeži bez odgovarajuće roditeljske skrbi u institucijskim oblicima skrbi, te ukupnog smanjenja broja djece u sustavu socijalne skrbi (Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u RH u 2019. godini, 2020).

Temeljem PDIT-a (2010) donesen je Operativni plan za dvogodišnje razdoblje kojim su razrađene aktivnosti u području deinstitutionalizacije i transformacije za 32 državna doma socijalne skrbi - *Operativni plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba, koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj, 2014.-2016.* (u daljnjem tekstu Operativni plan) (2014). U njemu su razrađene precizne aktivnosti za sve ustanove za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i mlade s problemima u ponašanju. Individualni planovi pojedinih ustanova bili su usmjereni na smanjenje broja smještaja djece i mladih u domove, razvijanje usluga organiziranog stanovanja, udomiteljstva, usluge savjetovanja i pomaganja pojedincu i obitelji te poludnevnog boravka (Borić i Ćosić, 2019).

7.1.3. Plan deinstitutionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. godine

Plan deinstitutionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. (Plan iz 2018) nadograđuje se na PDIT (2010). Svrha je novog plana nastavak i intenziviranje procesa deinstitutionalizacije i transformacije za korisničke skupine koje su već započele s procesom, kao i širenje procesa na druge korisničke skupine radi osiguravanja regionalne ravnomjernosti i dostupnosti usluga s konačnim ciljem socijalnog uključivanja; daljnja prevencija institucionalizacije, osiguravanje šireg obuhvata socijalnih usluga i razvoja novih usluga u skladu s planiranim prioritetima na lokalnoj razini u svrhu regionalno ravnomjernog pružanja usluga i osiguravanja dostupnosti usluga u zajednici. Ključna je kvalitetna koordinacija i usklađivanje procesa na nacionalnoj i regionalnoj razini te koordinacija i usklađivanje procesa razvoja mreže usluga svih pružatelja usluga (Plan iz 2018, 2018).

S obzirom na postavljeni cilj deinstitutionalizacije i transformacije pružatelja usluga za djecu i mlade punoljetne osobe bez odgovarajuće roditeljske skrbi koji se odnosio na promjenu omjera institucijske i izvaninstitucijske skrbi na 20% korisnika u institucijskim oblicima skrbi i 80%

korisnika u izvaninstitucijskim oblicima skrbi, gotovo je postignut ciljani omjer. Međutim, ukupni broj smještene djece u institucijskom i izvaninstitucijskim oblicima skrbi u 2016. godini veći je od procijenjenog broja navedenog u Planu deinstitutionalizacije i transformacije. Također, u razdoblju od 2014. do 2016. godine vidljiv je značajan porast broja korisnika izvaninstitucijskih usluga, što bi u budućnosti trebalo dovesti do smanjenja broja smještene djece, polazeći od pretpostavke da izvaninstitucijske usluge preveniraju izdvajanje djece iz obitelji (Plan iz 2018, 2018).

Iako se omjer korisnika izvaninstitucijskih oblika smještaja povećao u odnosu na institucijsku skrb, nije postignuto ciljano smanjenje broja smještenih korisnika u instituciji za 40% temeljem Zakona o socijalnoj skrbi u odnosu na početno stanje iz 2010. godine, što predstavlja dodatni izazov za daljnji proces deinstitutionalizacije i transformacije te je potrebno osigurati mjere podrške ustanovama s javnim ovlastima koje priznaju socijalnu uslugu odnosno centrima za socijalnu skrb. Ako se promatra samo razdoblje od 2014. do 2020. godine, vidljivo je nema značajnijih pomaka prema smanjenju ukupnog broja smještene djece, ali se može uočiti lagani porast broja korisnika izvaninstitucijskih usluga. Navedeno je moguće povezati s većom ponudom takvih vrsta usluga od pružatelja usluga.

Glavne mjere koje donosi Plan iz 2018. (2018) jesu:

1. Širenje mreže izvaninstitucijskih usluga – regionalna ravnomjernost i dostupnost
2. Širenje mreže pružatelja usluga – regionalna ravnomjernost i dostupnost
3. Unapređenje kvalitete socijalnih usluga
4. Usklađivanje planiranja financijskih sredstava iz državnog proračuna i EU fondova s prioritetima deinstitutionalizacije i transformacije
5. Usklađivanje zakonodavne regulative s potrebama procesa deinstitutionalizacije i transformacije

7.2. Obilježja deinstitutionalizacije u Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj, proces deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi traje unatrag petnaestak godina. Proces je započeo usvajanjem Nacionalnog plana (2014) aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine, a nastavio je djelovati sve do danas prema okvirima postavljenim u PDIT-u (2010) (Borić i Ćosić, 2019).

Na konferenciji na temu zaštite prava djece s poremećajima u ponašanju održane 2013. godine, u sklopu IPA 2009 Twinning projekta, Bernadette McNally, dugogodišnja savjetnica za projekte eTwinninga istaknula je temeljne dojmove i karakteristike domova u Hrvatskoj:

1. odličan kapacitet zaposlenih stručnjaka
2. kvalitetna podrška civilnog društva
3. loša infrastruktura i prenapučenost domova
4. neadekvatne mjere za zaštitu djece (Rajhvajn Bulat, 2013).

Prema godišnjem statističkom izvješću Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike za 2019. godinu (u daljnjem tekstu MRMSOSP) (2020) u državnim domovima socijalne skrbi, odnosno Centrima za pružanje usluga u zajednici za djecu i mlađe punoljetne osobe bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi nalazilo se ukupno 844 korisnika. Najviše njih koristi uslugu poludnevnog boravka (372), slijedi usluga smještaja (363), zatim organiziranog stanovanja (78) pri čemu nijedan korisnik ne koristi uslugu stanovanja uz stanovanje odgajatelja, već njih 82 uz povremenu podršku, a 46 uz sveobuhvatnu. Najmanje korisnika koristi uslugu cjelodnevnog boravka (31). Korisnici usluge poludnevnog boravka te smještaja većinski su djeca od 7 do 14 godina, organiziranog stanovanja oni od 18. do 21. godine života a cjelodnevnog smještaja oni od 3 do 7 godina. U nedržavnim domovima socijalne skrbi za djecu i mlađe punoljetne osobe bez roditelja ili odgovarajuće roditeljske skrbi nalazilo se ukupno 205 korisnika. To su Dječji dom – SOS dječje selo Lekenik, „Tić“ Rijeka i SOS-dječje selo Ladimirevci. Za razliku od državnih domova, najviše korisnika koristi uslugu organiziranog stanovanja, čak njih 147, pri čemu nijedan korisnik ne koristi uslugu organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu ili povremenu podršku, već samo onu uz stanovanje odgajatelja. Najviše korisnika ove usluge nalazi se u rasponu od 7 do 14 godina. Slijedi usluga smještaja (43) pri čemu je najviše korisnika od 16 do 18 godina; te poludnevnog boravka (15) pri čemu su skoro svi korisnici od 7 do 14 godina. Nijedan korisnik ne koristi uslugu cjelodnevnog boravka u nedržavnim domovima socijalne skrbi.

Prema godišnjem statističkom izvješću MRMSOSP za 2019. godinu (2020) u tretmanu sustava zbog poremećaja u ponašanju (u daljnjem tekstu PUP) bilo je 3027 djece do 14 godina i 5766 djece u dobi 14–18 godina. U tu skupinu spadaju i počinitelji kaznenih djela i prekršaja prema kojima se postupalo prema zahtjevima pravosuđa. Od toga je samo 38 djece s PUP smješteno u udomiteljske obitelji, dok je u domove za djecu s PUP smješteno 254 djeteta, najviše temeljem

Zakona o socijalnoj skrbi. Različitim vrstama socijalnih usluga u domovima socijalne skrbi bilo je obuhvaćeno 1075 korisnika (djeca, maloljetnici, mlađi punoljetni), dok je u domovima realizirano 1405 zahtjeva za pružanjem usluga. Podaci u izvješću MRMSOSP (2020) ukazuju da se pojedina djeca s poremećajem u ponašanju smještaju u udomiteljske obitelji, ali nije specificirano o kojoj vrsti udomiteljstva za djecu je riječ. Bitno je spomenuti kako oblik skrbi specijalizirano udomiteljstvo koji je primjeren djeci s problemima u ponašanju još uvijek nije razvijen, unatoč regulativi koja uređuje taj oblik skrbi. Većina djece s problemima u ponašanju koja su izdvojena iz obitelji, unatoč sve većem razvoju procesa deinstitutionalizacije, smještaju se u domove socijalne skrbi za djecu s problemima u ponašanju. Postoji velik broj prijava koje ukazuju na još uvijek otežan smještaj pojedine, najčešće „teške” djece u ove ustanove pa postupak i nakon zahtjeva centara za socijalnu skrb poslanih na više domova, traje dugo, i po nekoliko mjeseci (Izvješće MRMSOSP za 2019, 2020).

Prema podacima Godišnjeg statističkog izvješća u Republici Hrvatskoj (2019) razdoblju od 2017. do 2019. nije bilo većih promjena u broju smještene djece i mladeži u udomiteljsku obitelj. Taj je broj 2017. godine iznosio 2190, dok se 2018. taj broj povećao na 2276 djece, a sljedeće godine smanjio na ukupan broj od 2241 dijete smješteno u udomiteljsku obitelj. Što se tiče smještaja u udomiteljsku obitelj djece i mladih s problemima u ponašanju također nema povećanih oscilacija. Prema podacima Godišnjeg statističkog izvješća u Republici Hrvatskoj (2019) 2017. godine je samo 31 dijete s problemom u ponašanju bilo smješteno u udomiteljsku obitelj. Sljedeće godine broj se povećao na 50 djece, a 2019. smanjio na 39. Da broj udomljene djece može biti veći pokazuju podaci o službeno utvrđenim smještajnim kapacitetima udomiteljskih obitelji. Naime, neke udomiteljske obitelji udomljavaju manje djece nego što bi prema službeno utvrđenim smještajnim kapacitetima mogle (Laklija, 2009). U cilju daljnje deinstitutionalizacije djeci potrebno osigurati smještaj u obiteljima udomitelja, čiji se broj i kvaliteta trebaju povećati intenzivnim radom u području udomiteljstva u cilju uvažavanja i poštivanja dječjih prava. Također kada govorimo o skrbi za djecu, uvažavajući rezultate suvremenih istraživanja i primjere dobre prakse u svijetu, nužno je raditi i na razvoju specijaliziranog udomiteljstva za najmlađe, djecu s teškoćama u razvoju, djecu s poremećajima u ponašanju itd. (Laklija, 2009).

VRSTA USLUGE	2017.	2018.	2019.	2020.
Smještaj	327	315	393	356
Organizirano stanovanje	83	92	78	95
Cjelodnevni boravak	25	26	31	23
Poludnevni boravak	435	389	372	334

Tablica 1. *Državni domovi socijalne skrbi za djecu i mlade punoljetne osobe bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi*⁵

Iz tablice primjećujemo suprotnost rasta i pada određenih usluga po godinama. Godine kada usluga smještaja raste, usluga organiziranog stanovanja pada i obratno. Broj korisnika usluge smještaja 2018. smanjio se za 12 djece u odnosu na 2017. godinu, a zatim 2019. naglo povećao za njih 78. Prošle godine konačan broj iznosi 356, što je za 37 manje nego 2019. S druge strane, broj korisnika usluge organiziranog stanovanja 2018. je u porastu u odnosu na 2017. za 9 djece, nakon čega se opet smanjuje 2019. godine. U odnosu na 2019., prošle godine povećao se broj korisnika ove usluge za 17 korisnika. Razlog ovim oscilacijama može se pripisati procesima deinstitucionalizacije i transformacije, odnosno slijeđenjem glavnog cilja ovih procesa, a to je da se smanji broj djece u institucionalnim uvjetima a poveća u izvaninstitucijskim te da se zagovara smještaj djece u obiteljskim uvjetima. Usluga cjelodnevnog boravka je od 2017. do 2020. bez prevelikih oscilacija, dok je usluga poludnevnog boravka u konstantnom padu kroz godine. Pogotovo posljednjih godina, razlog može biti pandemija virusa Covid-19, budući da je djeci koja nisu na smještaju i organiziranom stanovanju zbog epidemioloških mjera bilo onemogućeno ulaziti u domove. No, unatoč tome 95 djece je u 2020. po prvi put obuhvaćeno uslugom boravka, dok su usluga smještaja i organiziranog stanovanja za samo troje djece zamijenjene uslugom boravka (Izvešće o radu Pravobraniteljice za djecu, 2021).

⁵ Svi podaci iz Tablice 1. preuzeti iz dokumenata Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj (2017, 2018, 2019, 2020).

Ono što se mora uzeti u obzir je činjenica da se cijeli svijet kao i sama Hrvatska, od ožujka 2020. godine bori protiv pandemije virusa Covid-19, koji utječe na sve segmente života, pa tako i na sustav socijalne skrbi. Djelatnici centara za socijalnu skrb, domova, te udomiteljske udruge navode kako su zbog epidemije Covida-19 teškoće rada još izraženije nego u prethodnim razdobljima. Uočene teškoće su: još manji broj udomiteljskih obitelji; povećan broj djece u institucijama; velik broj zahtjeva za smještajem djece u institucije; neravnomjerna teritorijalna zastupljenost udomiteljskih obitelji; nepostojanje profesionalnog udomiteljstva; nedostatak udomiteljskih obitelji u urbanim sredinama, osobito u velikim gradovima; nepostojanje specijaliziranih udomitelja dodatno educiranih za pružanje skrbi djeci s problemima u ponašanju; nedostatan broj udomiteljskih obitelji za smještaj djece u kriznim situacijama, kao i djece do treće godine života; visoka starosna dob i niska obrazovna struktura udomitelja; nedovoljna podrška udomiteljima, djeci i biološkim obiteljima; nedostatna edukacija i supervizija udomitelja i stručnih djelatnika; neujednačena kvaliteta usluga koje pružaju udomiteljske obitelji; nedovoljna kontrola nad uslugama koje pružaju udomiteljske obitelji, te neuključivanje djece u donošenje odluka koje se odnose na njih (Izvešće o radu Pravobraniteljice za 2020, 2021)

Specifične teškoće s kojima su se nosila djeca u institucijama i udomiteljskim obiteljima, a vezano uz epidemiju Covida-19 odnose se na nemogućnost održavanja osobnih odnosa s roditeljima, drugim osobama, vršnjacima; poteškoće u praćenju nastave na daljinu; nemogućnost organiziranja redovite zdravstvene skrbi te prestanak provođenja aktivnosti kojima su se djeca inače bavila. S obzirom na epidemiju bilo je otežano pružanje stručne pomoći djeci, njihovim roditeljima i udomiteljima, čime je ujedno i proces osiguravanja uvjeta za povratak djece u obitelj bio značajno usporen. Problem je također u nedovoljnom broju udomiteljskih obitelji, što otežava smještaj djece, posebice kad je riječ o zajedničkom smještaju braće i sestara. Prema Registru udomitelja, na području Grada Zagreba nema udomitelja koji mogu udomiti troje djece (Izvešće o radu Pravobraniteljice za 2020, 2021).

Pravobraniteljica za djecu provela je istraživanje o djeci i mladima koji se nalaze na smještaju, organiziranom stanovanju i boravku u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i centrima za pružanje usluga u zajednici. Ono se dijelom se odnosilo i na organizaciju života djece u domovima/centrima za vrijeme aktualne pandemije Covida-19. Rezultati su pokazali kako se u institucijama se nalazi 730 djece, što je blago povećanje u odnosu na 2019., te 67 mladih, što je manje nego u 2019. Od ukupnog broja djece u institucijama čak 210 (29 %) je mlađih od sedam godina. Najviše djece (248) u institucije je došlo iz biološke obitelji, 26 djece

premješteno je iz udomiteljskih obitelji u domove, a za 315 djece i 75 mladih prekinut je smještaj u institucijama. Broj djece obuhvaćene uslugom boravka je smanjen. Više od polovice ukupnog broja djece u domovima i u organiziranom stanovanju bilo je uključeno u psihosocijalni tretman i savjetovanje. Na dan 31. prosinca 2020. u domovima i CPUUZ nalazilo se 97 djece koja su imala ispunjene zakonske uvjete za posvojenje, a tijekom godine posvojeno je 29 djece (Izvješće o radu Pravobraniteljice za 2020, 2021).

Kao aktualni problem u ustanovama socijalne skrbi u Hrvatskoj, stručnjaci centara za socijalnu skrb i oni zaposleni u domovima navode pronalazak udomitelja koji bi najbolje odgovorili na djetetove potrebe. Trenutna situacija nalaže da se udomiteljska obitelj traži prema postojanju slobodnog mjesta, a ne prema stručnoj i sveobuhvatnoj procjeni da udomiteljska obitelj odgovara na iskazane potrebe djeteta, i to upravo zbog smanjenog smještajnog kapaciteta domova kao i nedostatka udomiteljskih obitelji. Velik se broj djece iz udomiteljskih obitelji vraća u ustanove upravo zbog smanjenih kapaciteta udomitelja da se nose s izazovima skrbi za pojedinu djecu, pogotovo za onu koja imaju neki problem u ponašanju. Takve situacije mogu potencijalno izazvati dodatnu traumu kod djece, zbog čega je iznimno važna kvalitetna priprema djece i udomitelja, kao i jačanje njihove kompatibilnosti te daljnje kontinuirano praćenje i podrška (Izvješće o radu Pravobraniteljice za 2020, 2021).

Zaštita djece i mladeži s problemima u ponašanju definirana je u više propisa temeljem kojih se izriču mjere koje se u pravilu ostvaruju u sustavu socijalne skrbi. Kada je riječ o deinstitutionalizaciji djece s problemima u ponašanju, zaključuje se da je u razdoblju od 2014. do 2016. godine ukupni broj smještene djece u odnosu na razdoblje 2007. do 2009. za oko četvrtinu manji. Može se uočiti da je broj smještenih korisnika kojima su izrečene mjere temeljem Zakona o sudovima za mladež u razdoblju od 2007. do 2009. neznatno padao, a isti je trend nastavljen i u razdoblju od 2014. do 2016., s time da je u 2016. taj broj bio znatno manji. Smještaj djece na osnovi Obiteljskog zakona u razdoblju od 2007. do 2009. značajno je porastao, dok je u 2014. i 2015. taj broj značajno padao, da bi se u 2016. vratio na početno stanje iz 2007. godine. Broj smještenih korisnika temeljem Zakona o socijalnoj skrbi padao je kako u razdoblju od 2007. do 2009., tako i u razdoblju od 2014. do 2016. godine (PDIT, 2010).

Iako se omjer korisnika izvaninstitucijskih oblika smještaja povećao se u odnosu na institucijsku skrb, nije postignuto ciljano smanjenje broja smještenih korisnika u instituciji za 40% temeljem Zakona o socijalnoj skrbi u odnosu na početno stanje iz 2010. godine, što

predstavlja dodatni izazov za daljnji proces deinstitucionalizacije i transformacije te je potrebno osigurati mjere podrške ustanovama s javnim ovlastima koje priznaju socijalnu uslugu odnosno centrima za socijalnu skrb. Ako se promatra samo razdoblje od 2014. do 2016. vidljivo je nema značajnijih pomaka prema smanjenju ukupnog broja smještene djece, ali se može uočiti lagani porast broja korisnika izvaninstitucijskih usluga. Navedeno je moguće povezati s većom ponudom takvih vrsta usluga od pružatelja usluga.

Vrsta	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Državni dom (BORS)	818	772	870	822	844	826
Državni domovi (PUP)	1143	1118	1105	1108	1073	947
Nedržavni domovi (BORS)	216	203	218	210	205	204

Tablica 2. Šestogodišnji pregled kretanja broja korisnika u državnim i nedržavnim Domovima socijalne skrbi za djecu i mlađe punoljetne osobe bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi (BORS) te državnim Domovima socijalne skrbi za djecu i mlađe punoljetne osobe s problemima u ponašanju (PUP)⁶

Iz tablice možemo zaključiti kako je broj kretanja korisnika i u državnim i nedržavnim Domovima socijalne skrbi za djecu i mlade, i za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i one s problemima u ponašanju, u padu u odnosu na 2019. godinu. Najveće promjene u broju korisnika dešavaju se u državnim domovima za djecu s PUP-om, pri čemu se u petogodišnjem periodu broj djece smanjio za čak 196 korisnika. U nedržavnim domovima za djecu BORS ne događaju se velike oscilacije u brojevima korisnika kroz godine, no zamjetno je da se od 2015. broj smanjio, ali za samo 12 korisnika u petogodišnjem razdoblju. U državnim domovima za

⁶ Svi podaci iz tablice preuzeti iz dokumenta Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj (2015; 2016; 2017; 2018; 2019; 2020). Preuzeto s web stranice: <https://mrosp.gov.hr/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/4165>. Posjećeno 27. svibnja 2021.

djecu BORS dešavaju se najveće oscilacije, a pogotovo s 2015. na 2016. godinu kada je broj korisnika pao za 46, a onda se 2017. naglo povećao za čak 98 djece.

7.3.Primjeri dobre prakse u Hrvatskoj

7.3.1. Centar za pružanje usluga u zajednici „Svitanje“

U listopadu 2012. godine donesena je Odluka o provođenju pilot projekta „*Transformacija Doma za djecu i mlađe punoljetne osobe „Svitanje“ Koprivnica u Centar za djecu Koprivničko-križevačke županije*“. Dom „Svitanje“ je nakon donošenja ranije navedene Odluke organizirao usluge smještaja u kući obiteljskog tipa, za do osmero djece. Do 2012. godine pružao je isključivo institucionalne usluge smještaja za 30-tak djece. Dom također pruža izvaninstitucionalne usluge (boravak, organizirano stanovanje, savjetovanje i pomaganje obitelji, uključujući i roditelje i udomitelje, te savjetovanje i pomaganje djece i mladih nakon izlaska iz skrbi) u iznajmljenom poslovnom prostoru za sveukupno 24 djece. Dom nakon transformacije svojim uslugama obuhvaća znatno veći broj obitelji i djece u odnosu na ranije kada je to bilo 30-tak djece, u usporedbi s 80-tak djece i obitelji danas. Transformacija je uključivala i promjenu imena, te je tako Dom za djecu i mlade postao Centar za pružanje usluga u zajednici (Operativni plan, 2014). U *Godišnjem izvješću o radu centra za pružanje usluga u zajednici „Svitanje“ (2020) za razdoblje siječanj-prosinac 2019. godine* vidljivo je da se i dalje radi na daljnjem razvijanju izvaninstitucijskih usluga (poludnevni boravak u Križevcima i Đurđevcu); razvoj i širenje specifičnih usluga u zajednici, kao što je podrška pružateljima izvaninstitucijskih oblika smještaja (savjetovanje i pomaganje udomiteljima, savjetovanje bioloških obitelji, pružanje usluga za djecu s problemima u ponašanju). Na temelju prijava projektnih prijedloga, predviđene su sljedeće aktivnosti: osiguravanje prostora za provedbu i širenje usluge poludnevnog boravka, kao i njihovo otvaranje; razvoj i širenje usluge savjetovanja i pomaganja za djecu i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi i djecu i mlade s problemima u ponašanju; zapošljavanje novih stručnjaka kako bi se širila mreža socijalnih usluga; te unaprjeđenje infrastrukture za pružanje socijalnih usluga (Izvješće o radu CZPUUZ „Svitanje“, 2020). Kroz 2020. godinu razvijen je poludnevni boravak u Križevcima. Potkraj srpnja 2020. širi se djelatnost Centra „Svitanje“ na pružanje usluga za nove korisničke skupine - djeca i mladi s problemima u ponašanju, zbog pružanja socijalne usluge poludnevnog boravka na novoj lokaciji, u Đurđevcu (Izvješće o radu CZPUUZ „Svitanje“, 2021).

7.3.2. Odgojni dom Bedekovčina⁷

Dana 10. lipnja 2021. godine posjetila sam osobno Odgojni dom Bedekovčina (u daljnjem tekstu: ODB). Svrha posjete je bila dobiti uvid u promjenu usluga i transformaciju ODB, kao i čuti osobne doživljaje i iskustva odgajatelja. ODB je danas ustanova socijalne skrbi sa sjedištem u Bedekovčini koja pruža uslugu organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku na adresi Brestovec Orehovički 1/B za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi od 7. do navršene 21. godine života. Na adresi Pustodol 94A pruža se usluga organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku za djevojke s problemima u ponašanju od 14. do navršene 21. godine života. Ostale usluge koje se pružaju su: usluga poludnevnog boravka u školi, usluga poludnevnog boravka kod pružatelja usluga socijalne skrbi, usluga savjetovanja i pomaganja obitelji, usluga savjetovanja i pomaganja nakon izlaska iz skrbi te usluge stručna pomoć i potpora udomiteljskim obiteljima s područja Krapinsko – zagorske županije. Prije provedenog procesa transformacije ustanova, djevojke su bile smještene u tzv. „paviljonima“, velikoj sivoj zgradi s rešetkama na prozorima.

Slika 2. i 3. Izgled Odgojnog doma Bedekovčina prije procesa transformacije⁸

⁷ Neke informacije vezane uz Odgojni dom Bedekovčina su preuzete s mrežne stranice (<https://odgojniodombedekovcina.hr/>) doma koji je kao referenca naveden u popisu literature.

⁸ Fotografije proslijeđene od ko-mentorice Andree Ćosić.

Slika 4., 5. i 6. Izgled Odgojnog doma Bedekovčina nakon procesa transformacije⁹

Odgajatelji koji rade u Domu dugi niz godina opisuju da je situacija u instituciji prije transformiranja bila takva da su korisnici bili samo broj, nije postojao suživot odgajatelja i korisnika u istom prostoru, učenje životnih vještina i sl. Korisnice nisu mogle same birati odjeću koju će nositi ili hranu koju će jesti, a postojalo je osoblje koje obavlja poslove kuhanja i čišćenja. Sada odgajatelji s korisnicima čiste, provode slobodno vrijeme, kuhaju, uređuju okućnicu itd. Obišla sam većinu lokacija na kojima Dom djeluje te čula različita iskustva odgajatelja, pri čemu se svi slažu kako je nakon provedenog procesa transformacije bolji odnos između korisnika i odgajatelja, bolji uvjeti rada, smanjenje bjegova iz institucije, kao i nasilja među korisnicima i korisnika prema odgajateljima. Budući da je to prije procesa deinstitutionalizacije bio je to jedini odgojni dom koji je pružao usluge isključivo za djevojke s problemima u ponašanju u Hrvatskoj, na smještaj dolazi velik broj djevojaka sa psihijatrijskim dijagnozama, što smatraju najvećim izazovom u radu zbog njihovih specifičnih teškoća i vlastite needuciranosti rada s istima.

Djelatnost ODB proširena je i na mogućnost pružanja socijalnih usluga u zajednici 2014. godine kada je donesen novi statut, čime se ODB počeo orijentirati na razvijanje preventivnih programa u radu s djecom, mladima i obiteljima u riziku na području Krapinsko – zagorske županije. Iste godine osnovana je i Učeničko – domska zadruga “Sova”. Tako je djelatnost Doma proširena na pružanje socijalnih usluga za djecu i mlade i njihove obitelji u riziku – ponajprije na pružanje usluge poludnevnog boravka te usluge savjetovanja i pomaganja obitelji. Zahvaljujući EU projektima „Zajedno stvaramo našu bajku“ i „Naš trenutak“ ODB je ostvario planirani cilj te od rujna 2019. godine u potpunosti ukinuo pružanje institucionalne usluge smještaja (tzv. usluge privremenog smještaja radi provođenja kraćih rehabilitacijskih programa) zamijenivši

⁹ Fotografije proslijeđene od ko-mentorice Andree Ćosić.

je pružanjem usluge organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku. U *Godišnjem planu i programu rada ODB za uslugu organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku (2019)* saznajemo kako je cilj te usluge je omogućiti djeci i mladima uvjete života što je moguće sličnije normama društva čiji su dio, odnosno, učiniti okolinu u kojoj osoba živi i uči što više normalnom. Također se pokazao važnim i princip najmanje restriktivne okoline kojim se osobi pruža podrška na način i u mjeri koja ne ograničava pravo na slobodu pojedinca. U konačnici, cilj takve vrste tretmana trebao bi biti adekvatna integracija osobe u socijalnu sredinu. Usluga organiziranog stanovanja predstavlja svojevrsni nastavak institucionalnog tretmana u izvaninstitucijskim uvjetima kojem je cilj osamostaljivanje korisnika i uspješna integracija u društvo. U rad s korisnicama uključeno je 4 odgajatelja u periodu od 0 do 24 sata, te radni terapeut. U odgojnoj grupi organiziranog stanovanja provodi se tretman djevojaka i mladih punoljetnica od 14 godina do 21. godine života. Kapacitet pružanja usluge je maksimalno 5 korisnica. Pružanje usluge organiziranog stanovanja realizira se kroz planove i programe rada s korisnicama, a stručni rad temelji se na individualnom planu i programu rada u čijoj izradi mora sudjelovati i svaka korisnica. Vizija je da je to zajednica odgojnog osoblja i korisnika koja teži potpunoj integraciji u lokalnu zajednicu, koja ima za cilj osnaživanje i stjecanje znanja i vještina neophodnih za samostalan i kvalitetan život izvan sustava socijalne skrbi, u kojoj se ostvaruju svi potrebni uvjeti života i primjenjuju suvremene metode odgoja sa svrhom pravilnog razvoja korisnika, kojima je radi stjecanja društveno-prihvatljivih navika, završetka školovanja i korekcije ponašanja potrebna pomoć izvan roditeljskog doma. Prema strateškom planu razvoja Odgojnog doma Bedekovčina za razdoblje 2017. – 2019. i Individualnom planu deinstitucionalizacije i transformacije Odgojnog doma Bedekovčina, ali i zbog stigme Doma koja je još uvijek dosta prisutna, Dom se nalazi u postupku preimenovanja u Centar za pružanje usluga u zajednici Zagorje.

7.3.3. Centar za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce¹⁰

Centar za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce (CPUUZ Izvor Selce) je prva samostalno transformirana ustanova za djecu i mlade bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Prvotno zvan Dom za djecu i mlade punoljetne osobe „Izvor“ skrbio je za djecu bez adekvatne roditeljske skrbi 95 godina. Kontinuiranim, gotovo desetogodišnjim stručnim radom u procesu deinstitucionalizacije i transformacije, a u skladu s PDIT-om (2010) i Operativnim planom

¹⁰ Sve informacije vezane uz Centar za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce su preuzete s mrežne stranice (<http://centarizvorselce.hr/index.php/o-nama/>) Centra koji je kao referenca naveden u popisu literature.

(2014), Dom za djecu i mlađe punoljetne osobe „Izvor“ Selce dana 13. veljače 2015. godine promijenio je naziv u Centar za pružanje usluga u zajednici „Izvor“ Selce.

Transformacija je postupno tekla još od 2005. godine, kada je započeo rad na smanjenju broja djece u stalnom domskom smještaju, kao i na pripremi organizacije stanovanja. Danas se pruža znatno više usluga nego ranije, poput primjerice poludnevnih boravaka i izvaninstitucijskih usluga prevencije, uz podršku mobilnih timova. Također, danas svi korisnici usluga žive u vlastitim kućama, osim onih obuhvaćenih uslugom organiziranog stanovanja, no i tu se radi o izvaninstitucijskoj usluzi. Selce danas pruža uslugu poludnevnog boravka za djecu i mlađe punoljetne osobe od sedme do 21. godine, uslugu organiziranog stanovanja za djecu i mlađe punoljetne osobe od 16. do 21. godine (uz povremenu podršku), usluge organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku za djecu i mlađe punoljetne osobe od 7. do 21. godine, uslugu savjetovanja i pomaganja djeci i mladima nakon izlaska iz skrbi i djeci smještenoj u udomiteljskim obiteljima, uslugu savjetovanja i pomaganja biološkim, posvojiteljskim i udomiteljskim obiteljima, kao i pomoć u kući koja uključuje pripremu i dostavu obroka starijim i nemoćnim osobama. Navedene socijalne usluge pružaju se na lokacijama u Selcu, Crikvenici, Novom Vinodolskom, Rijeci, Brinju te u domovima korisnika. U Brinju nude uslugu poludnevnog boravka, koja je prva takva usluga u Ličko-senjskoj županiji. Usluge se konstantno proširuju, sukladno potrebama zajednice te je Centar uključen u niz projekata i aktivnosti tijekom čitave godine. Od ove godine tako je u pripremi nova usluga koja se odnosi na pružanje podrške obiteljima djece s teškoćama u razvoju. Također, Izvor Selce jedna je od prvih socijalnih ustanova u Hrvatskoj koje su pristupile EU fondovima, a kao jedan od glavnih razloga transformacije ustanove vođen je načelom zaštite najboljeg interesa djece te novijim znanstvenim saznanjima o posljedicama dugotrajnog institucionalnog smještaja djece. Vodeći se tim saznanjima i konstantnom potrebom za novim usavršavanjima, spoznajama i edukacijom, stručni radnici Centra usmjerili su svoje napore u obiteljsku reintegraciju, prevenciju izdvajanja iz bioloških obitelji i razvoja rizičnih oblika ponašanja kroz organizaciju poludnevnih boravaka za djecu s područja grada Crikvenice i Vinodolske općine, kao i u poboljšanje kvalitete života i osamostaljivanja mladih kroz život u stambenim zajednicama te promociji i podršci razvoja kvalitetnog udomiteljstva na području Primorsko-goranske županije.

8. Izazovi koje nosi deinstitucionalizacija

Procesom deinstitucionalizacije ostvarene su dobre pretpostavke na različitim razinama, kao što su zakonodavna i profesionalna, no i dalje je upitna količina pozitivnog učinka provedenih aktivnosti i novonastalih promjena na pojedince – samo dijete, obitelj, stručnjake koji su zaposleni u području zaštite djece, lokalnu zajednicu i pojedine ustanove ili centre. Posljednjih godina praksu socijalne skrbi u Hrvatskoj obilježava porast svijesti o ugroženim oblicima razvoja djece, posljedicama odrastanja u rizičnim okolnostima, o dječjim i roditeljskim pravima, važnosti korisničke perspektive, no s tim dolaze i veći profesionalni zahtjevi pred stručnjake čija izvedivost postaje upitna zbog preopterećenosti brojem slučajeva i geografski nejednako razvijenih oblika pomoći i podrške djeci i obitelji. Ono na što je potrebno obratiti pozornost jest pitanje tretmana. Može li određeni oblik smještaja pružiti djetetu upravo ono što mu je u tretmanskom smislu potrebno? (Sladović Franz, 2016)

Sve navedeno upućuje na dilemu – podržavati li ostanak djeteta u obitelji ako se njom kontinuirano radi, uzdati se u kvalitetu pomoći nadležnih institucija kako bi se izdvajanje iz obitelji preveniralo ili kako bi se dijete moglo u istu vratiti? S druge strane, ako život u biološkoj obitelji i dalje nije u skladu s dobrobiti djeteta, trebalo bi osigurati kvalitetnu izvanobiteljsku skrb koja mora biti u skladu s djetetovim potrebama. Za neku djecu će to biti udomiteljstvo, a tamo gdje postoji ne samo rizičnost u obitelji već i potreba za strukturiranim tretmanom od djeteta - neki oblik institucije. U tom slučaju, iz rizične obitelji dijete dolazi u institucionalne uvjete koji su također nepovoljno okruženje za rast i razvoj (Bartuloci, 2014).

Domovi, istodobno sa smanjenjem broja korisnika, razvijaju i druge usluge kao npr. pružanje poludnevnog boravka, udomiteljstvo, kao i čitav niz usluga vezanih uz kvalitetno skrb i rad s djecom, mladima i obitelji. Pri tome razvoj novih usluga i dugogodišnja implementacija procesa deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne skrbi za djecu i mlade donosi sa sobom i određene poteškoće.

Europska komisija (2009) govori o nekoliko ključnih izazova procesa deinstitucionalizacije. To uključuje repliciranje institucionalne kulture u pružanje usluga u zajednici i dugoročno paralelno postojanje institucionalnih i izvaninstitucionalnih usluga, odnosno neuspjeh u zatvaranju institucija. S druge strane, postoji rizik od neuspjeha u stvaranju kvalitetnih usluga u zajednici zbog postavljanja nerealnih ciljeva i vremenskih rokova koji premašuju realne

kapacitete za njihov razvoj, što je posebno relevantno u kontekstu Hrvatske. To se osobito može dogoditi kada se na deinstitutionalizaciju gleda uglavnom kao na postupak smanjenja troškova. Ono s čime su se zemlje zapadne Europe suočile po završetku procesa deinstitutionalizacije su dva neočekivana trenda: sve većim poteškoćama u iznalaženju kvalitetnih udomiteljskih obitelji te sa sve većim zahtjevima za institucionalnim tretmanom pojedinih kategorija djece i mladih, pogotovo onih koji iskazuju probleme u ponašanju (Bartuloci, 2014).

Proučavanjem literature ističe se i mogućnost neuspjeha i javljanja određenih rizika, stoga se prema *Operativnom planu* (2014) navode rizici u prilagođavanju novonastalom procesu deinstitutionalizacije. Kao jedan od rizika navodi se otpor stručnjaka, djece i roditelja na prilagođavanje situaciji, no ističe se važnost adekvatnog upoznavanja i priprema za cjelokupni proces stoga se smatra da to rizika neće doći u velikom broju slučajeva. Također je važno obratiti pozornost na simultano smanjenje institucijskog smještaja, a povećanje izvaninstitucijskog. Praksa u drugim zemljama u tranziciji je pokazala da povećanje izvaninstitucijske skrbi bez istovremenog smanjenja institucijskog smještaja zapravo povećava ukupni broj korisnika socijalne skrbi, ali ne utječe na smanjenje smještavanja u institucije. To također znači da se povećavaju troškovi države za usluge koje nisu tako skupe kao institucijski smještaj, a da se istovremeno ne smanjuju troškovi za usluge institucijskog smještaja (PDIT, 2010).

Terziev i Arabska (2016) donose pregled izazova koje donosi proces deinstitutionalizacije u Bugarskoj. Neki su povezani s konkretnim projektima nacionalnog plana, dok se drugi odnose na proces u cjelini. Zabrinjavajuće je premještanje djece iz ustanova u nove oblike stanovanja. Djeca se premještaju bez ažuriranja prvobitnih procjena rizika ili bez pripreme. To je ponekad dovodilo do povratka "ozbiljnih slučajeva" natrag u institucionalne uvjete. Preseljenje iz jednog oblika smještaja u drugi ne provodi se u najboljem interesu djece, već kako bi se popunili ili ispraznili smještajni kapaciteti. Metodologija financiranja usluga samo na temelju broja djece smještene bez posebnih standardnih usluga uzdržavanja stvara ovisnost i želju za smještanjem djece kako bi se osigurao doplatak. Drugi uočeni ozbiljni problemi su s prijenosom informacija sa "starih" na "nove" usluge i neizvjesnošću o tome gdje se djeca smještaju, kao i nedostatkom bilo kakvih informacija o životu djece u novim uslugama i o tome što se događa Nakon preseljenja. Nadalje, postoji visoka razina fluktuacije osoblja i nedostatak motivacije zbog niske plaće i nedostatka obuke i nadzora, kao i niski kapaciteti za rješavanje izazovnog ponašanja (Terziev, Arabska, 2016).

Jedno od izazova deinstitutionalizacije su i stavovi stručnjaka prema ovom procesu. Na tu temu Gazilj (2017) u svom diplomskom radu provodi istraživanje na uzorku 23 odgajatelja zaposlenih u Domu za odgoj djece Cres i Domu za odgoj djece i mladeži Rijeka. Kvalitativnom analizom odgovora sudionika istraživanja pokušalo se prikazati doživljaj i iskustvo života i rada u domu za djecu s poremećajima u ponašanju. Stavovi odgajatelja o mogućnostima institucionalne skrbi ispitivali su se kroz pet različitih kategorija, među kojima je ispitivanje perspektive i razmišljanja odgajatelja o trenutnoj situaciji u kojoj se nalaze domovi za odgoj djece i mladeži u Hrvatskoj s osvrtnom na procese institucionalizacije i deinstitutionalizacije. Institucionalizacija jest procijenjena kao najvažniji aspekt za pomaganje djeci i mladima. Iako je proces deinstitutionalizacije hvale vrijedan i bitan proces, odgajatelji smatraju da će institucije poput domova uvijek imati svoje mjesto u socijalnoj skrbi budući da su potrebna profesionalna mjesta za rad s djecom. Stavovi odgajatelja se razlikuju po pitanju deinstitutionalizacije, međutim svi se slažu u procjeni odgovornosti koje snose više institucije odgovorne za provođenje procesa deinstitutionalizacije. Analizom dobivenih odgovora podijeljenost odgajatelja najbolje se uočava u području stavova i razmišljanjima o procesu deinstitutionalizacije i transformacije ustanova poput domova budući da jedan dio odgajatelja smatra pozitivnim trend iz Europe, dok se jedan dio odgajatelja ne slaže u potpunosti s tim procesom. Proces deinstitutionalizacije i transformacije domova odgajatelji smatraju načelno dobro osmišljenim te da bi se ostvario sav potencijal zamišljenog trebalo bi poraditi na samoj implementaciji procesa. Odgajatelji, kao osobe koje su dugi niz godina zaposleni u sustavu socijalne skrbi prepoznaju puno potencijala i mogućnosti institucionalnog smještaja. Iskustva odgajatelja govore o problemima i nefunkcionalnosti udomljavanja djece s problemima u ponašanju u većini slučajeva. Razlozi za to su mnogobrojni te se najčešće ističe nedovoljna potpora stručnjaka udomiteljima i cjelokupnom procesu. Jedno od pitanja odnosilo se na mogućnosti korištenja financijskih sredstva iz fondova Europske Unije u svrhu provođenja deinstitutionalizacije u domovima za djecu s problemima u ponašanju. Odgajatelji su bili uglavnom mišljenja da se taj dio posla i djelokrug rada povezuju isključivo za samo vodstvo ustanove, tj. ravnatelje domova. Generalno, odgajatelji imaju saznanja o mogućnostima financiranja o čemu najčešće saznaju od kolega ili ravnatelja (Gazilj, 2017).

Još jedan od izazova koji je vezan uz ove procese je osiguravanje dostupnosti pružatelja usluga u svim županijama, upravo kroz razvoj procesa transformacije i/ili sklapanjem ugovora o međusobnim odnosima, a također i osigurati veću dostupnosti izvaninstitucionalnih usluga koje

služe prevenciji institucionalizacije (Plan iz 2018, 2018). Umjesto velikih ustanova koje su dislocirane od lokalne zajednice, trebali bi se osnivati različiti integrirani oblici smještaja u lokalnim zajednicama. Takvom strategijom postigla bi se integracija u društvenu okolinu u okviru decentraliziranih regionalnih službi podrške i skrbi, poticanje izgradnje trajnih međuljudskih odnosa život u obitelji (biološkoj, adoptivnoj ili udomiteljskoj). Stvorili bi se „normalniji“ uvjeti uz adekvatan spektar usluga na području stanovanja, zapošljavanja i slobodnog vremena, kao što bi se i osigurao individualnog pristupa kako bi se uvažile posebnosti i potrebe (Bratković, 2006). Osim toga, jedna od namjera podrazumijeva ne samo transformaciju postojećih odgojnih ustanova nego i kreiranje novih, inovativnih usluga drugih pružatelja usluga kao što su organizacije civilnog sektora. S tim u vezi očekuje se i jačanje mobilnih timova i pružanje pomoći „obitelji u obitelji“ (Borić i Ćosić, 2019). Od državnih domova socijalne skrbi za djecu i mlađe punoljetnike s problemima u ponašanju, od početka razvoja procesa u Hrvatskoj, samo su se dvije odgojne ustanove (Zagreb i Split) uspjele transformirati u centre za pružanje usluga u zajednici. Budući da su djeca s problemima u ponašanju posebno ranjiva skupina koja se nalazi u drugačijim oblicima skrbi i tretmana od djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi važno je uvažiti specifičnosti ovih procesa u odgojnim ustanovama (različite razine rizika, različite potrebe, kulturološke specifičnosti korisnika, počinjenje kaznenih djela, nejasan teorijski koncept i nedostatak konceptualizacije tretmanskog rada itd). Deinstitutionalizacija i transformacija domova za djecu i mlade s problemima u ponašanju specifično je spora i otežana te je nužno unaprijediti postojeće stanje odgoja i skrbi što predstavlja daljnji izazov u razvoju ovih procesa (Borić i Ćosić, 2019). Državnih domova socijalne skrbi za djecu i mlade punoljetne osobe bez odgovarajuće roditeljske skrbi koji su se transformirali u Centre za pružanje usluga u zajednici ima mnogo više: CZPUUZ "Vladimir Nazor", Karlovac; CZPUUZ "Svitanje", Koprivnica; CZPUUZ Lipik, Lipik; CZPUUZ "Klasje", Osijek; CZPUUZ "Izvor", Selce; CZPUUZ "Kuća sretnih ciglica", Slavonski Brod.

9. Zaključak

Iako institucionalan oblik skrbi mora biti krajnja mjera kada su sve druge mogućnosti već iscrpljene, kod nas i u puno drugih europskih država je još uvijek prisutan ovaj oblik smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi i djece s problemima u ponašanju usprkos naglašavanju potrebe za provođenjem deinstitutionalizacije u brojnim znanstvenim i stručnim radovima, kao i službenim dokumentima Vlade Republike Hrvatske. Danas smo itekako svjesni kako institucionalna skrb u postojećem obliku jednostavno ne može pružiti djetetu sve ono što mu je potrebno za njegov neometani razvoj. Dom za djecu mjesto je gdje dijete zbog organizacije rada (velike grupe, mali broj odgajatelja, prostorna ograničenost i sl.) neće dobiti odgovarajuću skrb u skladu sa smjernicama za kvalitetu institucionalne skrbi na kojima se temelji smještaj u ustanovama za djecu u zapadnoj Europi (Vejmelka i Sabolić, 2015b).

U Hrvatskoj se od 2006. godine provodi deinstitutionalizacija domova skrbi za djecu kao i njihova transformacija. Prvotni konkretni cilj naveden u PDIT-u (2010) glasio je kako do 2016. godine u institucijama treba biti smješteno samo 20% djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi dok bi ostalih 80% bilo smješteno u izvaninstitucijske oblike skrbi, prvenstveno udomiteljske obitelji i domove obiteljskog tipa. Željeni rezultat nije postignut te je na kraju 2016. godine, do kad je postavljen vremenski rok za postizanje navedenog cilja, udio djece u institucijskim oblicima smještaja bio 75%, naprema 35% djece u izvaninstitucijskim oblicima skrbi. Unatoč tome, ipak su uočeni pozitivni trendovi smanjenja broja djece i mladeži bez odgovarajuće roditeljske skrbi u institucijskim oblicima skrbi, te ukupnog smanjenja broja djece u sustavu socijalne skrbi. S druge strane, za djecu s problemima u ponašanju nema značajnih pomaka u ukupnom broju na institucionalnom smještaju (Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u RH u 2019. godini, 2020). Na temelju službenih podataka za 2019. o broju korisnika domova, udomiteljskih obitelji i obiteljskih domova možemo procijeniti da je u Hrvatskoj 2018. godine omjer institucijske skrbi i izvaninstitucijskih oblika smještaja 39,6% prema 60,4% u korist izvaninstitucijskih oblika smještaja, što je ohrabrujuće, no nimalo blizu cilju koji je postavljen još prije 5 godina.

Porast alternativnih usluga u ustanovama pozitivan je pomak, no za sada nema jasnih podataka o mreži, kvaliteti i učinkovitosti usluga, ni koja su obilježja djece koja koriste ove usluge. Primjerice, u praksi se kao pozitivan primjer izvaninstitucijskih usluga navodi usluga

poludnevnog boravka koja se provodi u školskom okruženju. Usluga je namijenjena djeci u riziku s ciljem umanjivanja njihovih problema i preveniranja daljnjeg razvoja problema u ponašanju. Gotovo sve odgojne ustanove razvile su ovaj oblik usluge, no nedostaju sustavna istraživanja o kvaliteti i učinkovitosti. Nadalje, iako su ustanove povećale broj usluga za djecu i mlade s problemima u ponašanju, u praksi je primjetna neravnomjerna dostupnost u pojedinim hrvatskim regijama (Borić i Čosić, 2019).

Deinstitucionalizacija i transformacija ustanova socijalne skrbi, specifično kad je riječ o onim ustanovama čija je primarna svrha skrb o djeci, česta su tema stručnih rasprava, no vrlo je malo aktualnih istraživanja koja prate i prikazuju ovaj proces i njegove učinke. Jedino sustavnije istraživanje koje prati odvijanje ovih procesa u sustavu socijalne skrbi o djeci provedeno je od strane Ureda Pravobraniteljice za djecu, u razdoblju od 2010. do 2017. godine (Pravobraniteljica za djecu, 2018). Rezultati pokazuju kako je u razdoblju od 2013. do 2016. primijećen pad broja djece u institucionalnom smještaju, no da je taj broj u 2017. ponovno počeo rasti, a ono što posebno zabrinjava je porast smještaja djece mlađe od 7 godina. Nadalje, u razdoblju od 2014. do 2017. bilježi se i kontinuirani rast broja djece na dugotrajnom smještaju. Najzastupljenija skupina smještena u institucije su djeca od 10 do 18 godina. U 2017. godini porastao je i broj djece koja su iz udomiteljskih obitelji smještena u institucije, što predstavlja situaciju dijametralno suprotnu od željene, odnosno od same svrhe deinstitucionalizacije. Neka od objašnjenja ovom „obrnutom“ procesu, iz perspektive udomitelja, odnose se na neadekvatnu pripremu djece i udomitelja za udomiteljsku skrb. Udomiteljima često nedostaju potpune informacije o djetetu, tijekom dotadašnje skrbi kao i sustavne edukacije i stručne podrške. Rezultati ovog višegodišnjeg istraživanja pokazuju i kako raste broj djece u poludnevnim boravcima pri odgojnim ustanovama i domovima za djecu. Broj djece u ovoj vrsti smještaja u 2017. godini je izrazito povećan (u 2016. je kroz ovu mjeru bilo obuhvaćeno 473 djece, a u 2017. njih 546). Ovi podaci ohrabruju, budući da je kreiranje usluga u zajednici, tzv. intervencija „blizu kuće“ jedan od dobrih pokazatelja širenja mreže socijalnih usluga, ali i prevencije institucionalizacije djece (Pravobraniteljica za djecu, 2018).

Nadalje, ono što se djeci treba osigurati su upravo onakvi oblici skrbi koji su odgovarajuće kvalitete i primjereni njihovim osobnim potrebama. Za neku djecu smještaj u instituciju i dalje će predstavljati njegov najbolji interes, iako se sustavno radi na lošem imidžu doma (Bartuloci, 2014). Kako do izdvajanja djece ne bi ni došlo, stavlja se naglasak na rane intervencije u obiteljima. Potrebna je suradnja državnih tijela, lokalne zajednice, udruga civilnog društva i

vjerskih zajednica kako bi međusobno stvorile mrežu aktivne komunikacije i djelovanja te tako osnažile obitelji u rizicima. Zadaća je svih štititi djecu i omogućiti im odrastanje u obitelji koja će im pružiti zadovoljstvo, ljubav i razumijevanje. Ako te potrebe ne mogu biti zadovoljene u vlastitoj obitelji, tada se trebaju ostvariti u zamjenskoj obitelji. Naglasak treba biti na što skorijoj reintegraciji u primarnu obitelj jer dijete ima pravo odrastati uz svoje roditelje, a roditelji imaju pravo živjeti sa svojim djetetom i odgajati ga (Bartuloci, 2014). Problem na kojem se treba raditi u predstojećim godinama je regionalna nejednakost kapaciteta za institucijsku skrb o djeci i mladima bez odgovarajuće roditeljske skrbi, a regije bez kapaciteta ili s malim udjelom kapaciteta su sjeverna Dalmacija i Lika, sjeverna Hrvatska i zapadna Slavonija. Polovica svih korisnika koncentrirana je u središnjoj Hrvatskoj, ponajviše u gradu Zagrebu (PDIT, 2010).

Što se tiče udomiteljstva, za njegov sustavni razvoj nužno je osigurati regionalnu rasprostranjenost udomiteljskih obitelji. Time bi se preveniralo i udomljavanje djeteta u udaljenije krajeve, što je u pravilu dovodilo do reduciranja odnosa djeteta s biološkom obitelji te otežavalo mogućnosti zajedničkog odnosa svih uključenih strana (stručnjaka, udomitelja, biološke obitelji, te po mogućnosti i djeteta). Udomiteljstvo se treba profilirati i profesionalizirati, a udomitelji se ne trebaju baviti udomiteljstvom isključivo radi financijskih prednosti, što je najčešće slučaj (Bartuloci, 2014). Uvažavajući rezultate suvremenih istraživanja i primjere dobre prakse u svijetu, nužno je raditi na razvoju specijaliziranog udomiteljstva za najmlađe, za djecu s teškoćama u razvoju te djecu s poteškoćama u ponašanju.

Pozitivne promjene su se dogodile, posebice u pogledu da su ustanove otvorile svoja vrata prema zajednici i razvijaju nove oblike skrbi (Sovar, 2015). Vidljivo je da se sustav odgojnih ustanova mijenja, ali relativno sporo i s brojnim izazovima. Promjene obuhvaćaju funkcioniranje ustanova i odgojne procese prema djeci i mladima. Mijenjaju se fizičko-materijalni uvjeti ustanova, razvijaju se nove usluge i programi, sve je veća potreba za usavršavanjem stručnih djelatnik i povećava se suradnja s lokalnom zajednicom i nevladinim organizacijama (Borić i Ćosić, 2019). Na mnogim razinama vidljiva je težnja k promjenama, no pred Hrvatskom stoji mnogo neodgovorenih pitanja i izazova. Generalno, glavne teškoće proizlaze iz nedovoljne posvećenosti procesima, nejednakoj razvijenosti socijalnih usluga na regionalnoj razini, nedostatku znanja o kreiranju i implementaciji socijalnih usluga, izazovima u razvijanju udomiteljstva i nedovoljnom korištenju sredstava iz europskih fondova za podršku deinstitucionalizaciji (Eurochild, 2014a). Evaluacija učinjenih promjena trebala bi nadići

statističke pokazatelje o kretanju broja djece u pojedinim oblicima usluga. Također, Republika Hrvatska trebala bi se usmjeriti na primjere dobre prakse zemalja koje su uspješno provele proces deinstitutionalizacije imajući na umu kontekstualne specifičnosti (Sovar, 2015).

Unatoč smanjenju broja djece u institucijama s obzirom na one prije petnaestak godina, na temelju svih dobivenih podataka ipak se može zaključiti da je potrebno uložiti dodatne napore u razvoj usluga na razini lokalne zajednice za djecu, mlade i obitelji u riziku, organizirati poludnevne i cjelodnevne boravke koji će u lokalnoj zajednici biti dostupniji obiteljima te nastaviti raditi na populariziranju udomiteljstva kao i standardizirati edukaciju udomitelja i pružanje podrške udomiteljskim obiteljima, jer za njima postoji velika potreba (Izvešće o radu Pravobraniteljice za djecu za 2020, 2021). Ono što je općenito potrebno je povećati broj stručnjaka u području skrbi za djecu, zaposliti multidisciplinarni stručni kadar kako bi se postigli zacrtani ciljevi reforma javne skrbi za djecu, zaštitila prava djeteta te razviti model stalno dostupne edukacije, podrške i supervizije stručnjaka ali i udomitelja. Pozornost treba usmjeriti i na razvoj programa podrške obiteljima iz kojih su djeca izdvojena, a koji bi omogućili da se djeca vrate u obitelji, koje su na odgovarajući način pripremljene za njihov povratak kada je to u najboljem interesu djeteta (Petrović i Laklija, 2017).

Kako bi se redefinirali ciljevi koji nisu ispunjeni do sada i strateški planiralo daljnje aktivnosti u vezi deinstitutionalizacije i transformacije, od pomoći bi moglo biti donošenje Nacionalnog plana za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2021. do 2026. godine, kao srednjoročnog akta strateškog planiranja (Vlada Republike Hrvatske, 2021). *Godišnje izvješće o radu za 2019. godinu Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku* (2020) donosi informaciju kako je u okviru ESF Poziva „Podrška procesu deinstitutionalizacije i prevencije institucionalizacije djece i mladih – faza 1“ i „Podrška daljnjem procesu deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi za osobe s invaliditetom – faza 1“ ugovoreno je ukupno 6 projekata domova socijalne skrbi/centara za pružanje usluga u zajednici (2 za osobe s invaliditetom i 4 za djecu i mlade), te je za još tri 3 projekta donijeta odluka o financiranju (1 za osobe s invaliditetom i 2 za djecu i mlade), a projekti su ugovoreni u siječnju 2020. Kao jedan od specifičnih ciljeva Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2020) navodi se razvoj i širenje izvaninstitucijskih socijalnih usluga na svim područjima Republike Hrvatske, tako da se surađuje s domovima i CZPUUZ prilikom izrade projektnog prijedloga. Rezultat će se pratiti prema broju izrađenih projektnih prijedloga, broju potpisanih ugovora, broju stambenih zajednica, broju deinstitutionaliziranih korisnika te broj

izvaninstitucijskih socijalnih usluga. Nema vremenskog roka, već se na ovom cilju planira raditi kontinuirano.

10. Popis literature

1. Ajduković, M. (2004). Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi. *Revija za socijalnu politiku*. 11(3-4). 299-321. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/30199>. Pristupljeno 21. veljače 2021.
2. Ajduković, M. i Sladović Franz, B. (2004). Samoprocjene ponašanja mladih u dječjim domovima i udomiteljskim obiteljima u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*. 13 (6 (74), 1031-1054. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/16249>. Pristupljeno 14. travnja 2021.
3. Ajduković, M., Sladović Franz, B. i Kamenov, Ž. (2005). Stavovi stručnjaka socijalne skrbi prema izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu. *Ljetopis socijalnog rada*. 12 (1), 39-66. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/2786>. Pristupljeno 20. ožujka 2021.
4. Ajduković, M., Sladović Franz, B., Kregar K. (2005). Razlozi izdvajanja i obilježja života u primarnoj obitelji djece u javnoj skrbi // *Dijete i društvo. Časopis za promicanje prava djeteta*, 7 (2005), 2; 328-354
5. Bartuloci, M. (2014). Smještaj djece izvan obitelji u Republici Hrvatskoj i Smjernice za alternativnu skrb UNICEF-a. *Pravni Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*., 47(95), 53-72. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/135478>. Pristupljeno 7. travnja 2021.
6. Böhnke, P. (2008). Are the poor socially integrated? The link between poverty and social support in different welfare regimes. *Journal of European Social Policy*, 18(2), 133-150.
7. Borić, I., Čosić, A. (2019). Deinstitutionalization and transformation of institutions for children with behaviour problems in Croatia. *Celostna obravnava otrok in mladostnikov z vedenjskimi in čustvenimi težavami oziroma motnjami v Strokovnem centru Planina*. Planina, Slovenija, VZ Planina, 111-131.
8. Bouillet, D. (2015). Nevidljiva djeca-od prepoznavanja do inkluzije. Preuzeto s http://www.unicef.hr/wpcontent/uploads/2015/09/Nevidljiva_djeca_publicacija.pdf. Pristupljeno 15. veljače 2021.
9. Branica, V. (2006). Razvoj društvene skrbi za djecu u prvoj polovini 20. stoljeća. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(1), 47-62. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/7592>. Pristupljeno 14. svibnja 2021.
10. Branica, V. (2009). *Institucionalna skrb za siromašnu i nezbrinutu djecu u gradu Zagrebu od 1900. do 1940*. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet.

11. Branica, V., (2016). Skrb za djecu kao ishodište profesije socijalnog rada. Preuzeto s: <https://slideplayer.si/slide/17278000/> Pristupljeno 17. svibnja 2021.
12. Bratković, D. (2006). Deinstitutionalizacija i podrška u zajednici. *Knjiga sažetaka međunarodnog znanstvenog i stručnog skupa: Rehabilitacija-stanje i perspektive*, 13.
13. Browne, K. (2009). *The risk of harm to young children in institutional care*. London: Save the Children.
14. Bulat, L. R. (2013). Konferencija o zaštiti prava i interesa djece i mladih s poremećajima u ponasanju-IPA 2009. *Studijski Centar Socijalnog Rada. Ljetopis*, 20(3), 527-531. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/175129>. Pristupljeno 8. travnja 2021.
15. Centar Izvor Selce. <http://centarizvorselce.hr/index.php/o-nama/>, pristupljeno 29. lipnja 2021.
16. Centar za pružanje usluga u zajednici Svitanje (2020). Godišnje izvješće o radu Centra za pružanje usluga u zajednici Svitanje. Preuzeto s <https://www.centar-svitanje.hr/wp-content/uploads/2020/09/Godi%C5%A1nje-izvje%C5%A1%C4%87e-o-radu-Centra-za-pru%C5%BEanje-usluga-u-zajednici-Svitanje-31.1.2020..pdf>. Pristupljeno 23. lipnja 2021.
17. Craven, P. A., Lee, R. E. (2006). Therapeutic interventions for foster children: A systematic research synthesis. *Research on Social Work Practice*, 16(3), 287-304.
18. Dekker, J. J. (2000). The century of the child revisited. *Int'l J. Child. Rts.*, 8, 133.
19. Eurochild (2014a) Deinstitutionalisation and quality alternative care for children in Europe. Brussels: Opening Doors for Europe's children. Preuzeto s http://www.openingdoors.eu/wpcontent/uploads/2014/11/DI_Lessons_Learned_web_use.pdf. Pristupljeno 18. travnja 2021.
20. Eurochild (2014b). Deinstitutionalisation and quality alternative care for children in Europe: Lessons learned and the way forward. Working paper. Preuzeto s http://www.openingdoors.eu/wp-content/uploads/2014/11/DI_Lessons_Learned_web_use.pdf. Pristupljeno 21. svibnja 2021.
21. Europska komisija (2009). Izvješće *Ad hoc* Stručne skupine o tranziciji s institucionalne na skrb u zajednici. Preuzeto s: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=3992&langId=en>. Pristupljeno 15. svibnja 2021.
22. Europska komisija (2018). Deinstitutionalisation of child care systems in Europe - Transition from institutional to community-based services. Preuzeto s

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1246&furtherNews=yes&langId=en&newsId=9056>. Pristupljeno 15. ožujka 2021.

23. Gazilj, I. (2017) *Stavovi odgajatelja o mogućnostima institucionalne skrbi*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Odsjek za Pedagogiju.
24. Godišnje izvješće o radu za 2019. godinu Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2020). Republika Hrvatska, Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku
25. Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2020. godini (2021). Republika Hrvatska, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike
26. Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2019. godini (2020). Republika Hrvatska, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike
27. Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2018. godini (2019). Republika Hrvatska, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike
28. Godišnje statističko izvješće o domovima i korisnicima socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj u 2017. godini (2018). Republika Hrvatska, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike
29. Gudbrandsson, B. (2003.) *Children at risk and in care. Draft final report*. Strasbourg: Council of Europe.
30. Herceg Babić, T. (2014): *Doživljaj odgojnog rada odgajatelja u odgojnim domovima*. Specijalistički rad. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
31. International social services: Pravo djeteta na odrastanje u obitelji. Preuzeto s <http://www.iss-ssi.org/index.php/en/resources>. Pristupljeno 28. ožujka 2021.
32. Ivković, Đ., & Žižak, A. (ur.) (2010). *Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj: Analiza stanja i prijedlog smjernica*. Zagreb: UNICEF Ured za Hrvatsku.
33. Jeđud, I. (2010). Problemi u ponašanju i emocijama kod djece i mladih u institucionalnom tretmanu u Republici Hrvatskoj. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 46(1), 13-32. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/56838>. Pristupljeno 28. veljače 2021.
34. Jelinčić, A. (2008). Kontekst predškolske ustanove Biserka Petrovič-Sočo: Kontekst ustanove za rani odgoj i obrazovanje - holistički pristup, Mali profesor, Zagreb, 2007.

- Metodika*, 9(17), 474-477. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/34824>. Pristupljeno 23. veljače 2021.
35. Koller-Trbović, N. (1996): Dijagnosticiranje kao pretpostavka tretmana. *Kriminologija & socijalna integracija*. 4(1). 61-73.
36. Koller-Trbović, N. i Žižak, A. (2006). Samoiskaz djece i mladih s rizikom u obitelji i/ili ponašanju o doživljaju društvenih intervencija. *Ljetopis socijalnog rada*, 13(2), 231-270. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/7705>. Pristupljeno 24. veljače 2021.
37. Kusturin, S., Maglica, T., Makvić, K. (2014). *Okvirko – Priručnik za osnaživanje mladih u procesu izlaska iz alternativnih oblika skrbi*. Zagreb: Udruga »Igra«, SOS Dječje selo Hrvatska, Dječji dom »Maestral«.
38. Laklija, M. (2009). Izazovi udomiteljstva djece s emocionalnim poteškoćama i poremećajima u ponašanju u Republici Hrvatskoj. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 17(2), 71-86. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/45266>. Pristupljeno 20. lipnja 2021.
39. Laklija, M. (2011). Pristupi udomiteljskoj skrbi za djecu u svijetu i čimbenici koji utječu na ishode udomiteljstva. *Revija za socijalnu politiku*, 18(3), 291-309. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/75262>. Pristupljeno 20. lipnja 2021.
40. Laklija, M., Vukelić, N., Milić Babić, M. (2012). Specijalizirano udomiteljstvo djece s teškoćama u razvoju – iskustva udomitelja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48(2), 109-123. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/87795>. Pristupljeno 24. ožujka 2021.
41. Maleš, D. (ur.) (2001): *Konvencija o pravima djeteta*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
42. Maurović, I. (2010). Intervencije u obiteljskom okruženju: mogućnost prevencije izdvajanja djece i mladih rizičnog ponašanja iz obitelji. *Ljetopis socijalnog rada*, 17(3), 413-443. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/64355>. Pristupljeno 17. lipnja 2021.
43. Maurović, I. (2015). Otpornost adolescenata u dječjim domovima. Doktorska disertacija. Edukacijsko- rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
44. McArthur, D. (2011). 10 Steps Forward to Deinstitutionalisation. *Terre des hommes Foundation, and Hope for Himalayan Kids*, Nepal.
45. Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2019) Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2019. godini. Preuzeto s

<https://mrosp.gov.hr/pristup-informacijama-16/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/statisticka-izvjesca/12012> Pristupljeno 19. lipnja 2021.

46. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2018). *Operativni plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2014.-2016.* (2014). Zagreb: MROSP.
47. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2018). *Plan deinstitucionalizacije, transformacije te prevencije institucionalizacije 2018.-2020. godina (2018).* Zagreb: MROSP.
48. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi (2010). *Plan deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.* (2018). Zagreb: MZSS.
49. Obiteljski zakon (2020.) Narodne novine, 103/15, 98/19.
50. Odgojni dom Bedekovčina (2019). Godišnji plan i program rada Odgojnog doma Bedekovčina za uslugu organiziranog stanovanja uz sveobuhvatnu podršku. Preuzeto s <https://odgojnidombedekovcina.hr/dokumenti/> Pristupljeno 18. lipnja 2021.
51. Odgojni dom Bedekovčina. <http://www.odgojnidombedekovcina.hr/>, pristupljeno 29. lipnja 2021.
52. Petrović, L., Laklija, M. (2017). Kretanje broja djece na smještaju u ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi - kako protječe proces deinstitucionalizacije?. *Djeca i mladi u alternativnoj skrbi, Sveučilište u Rijeci, Rijeka*, 8-25. Preuzeto s https://www.fzsri.uniri.hr/files/IZDAVACKA_DJELATNOST/Djeca%20i%20mladi%20u%20alternativnoj%20skrbi%20-%20Zatita%20prava%20na%20zdravlje.pdf. Pristupljeno 21. veljače 2021.
53. Potlaček, D. (2016). *Djeca u dječjim domovima*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
54. Pravilnik o minimalnim uvjetima za pružanje socijalnih usluga (2014). Narodne novine, 40/2014.
55. Pravobranitelj za djecu (2018). Službena stranica Ureda pravobraniteljice za djecu. Preuzeto s <https://dijete.hr/u-uredu-pravobraniteljice-predstavljeno-istrzivanje-o-djeci-bez-odgovarajuce-roditeljske-skrbi>. Pristupljeno 4. lipnja 2021.

56. Pravobraniteljica za djecu (2007). Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu 2006. Preuzeto s https://dijete.hr/izvjesca/izvjesca-o-radu-pravobranitelja-za-djecu/?cp_156=2#. Pristupljeno 5. svibnja 2021.
57. Pravobraniteljica za djecu (2018). Stručni skup „Deinstitucionalizacija i transformacija ustanova za skrb o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi – između želja i stvarnosti“. Preuzeto s <http://dijete.hr/u-uredu-pravobraniteljice-predstavljeno-istrazivanje-o-djeci-bez-odgovarajuce-roditeljske-skrbi/>. Pristupljeno 26. svibnja 2021.
58. Pravobraniteljica za djecu (2021). Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu 2020. Preuzeto s <http://dijete.hr/wp-content/uploads/2021/04/IZVJESCE-O-RADU-PRAVOBRANITELJICE-ZA-DJECU-2020.pdf>. Pristupljeno 5. svibnja 2021.
59. Radočaj, T. (2007). Pravo djeteta na odrastanje u obitelji: smjernice za praktičan rad na državnom i međudržavnom posvojenju i udomiteljskoj skrbi – prijevod dokumenta „The child's Right to Grow Up In A Family: Guidelines for Practice on National and Intercountry Adoption and Foster Family Care (1997). Adoption Centre Sweden. Swedish National Committee of the International Council on Social Welfare and the International Social Service. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(1), 233-256.
60. Rajhvajn Bulat, L. (2013). Prikaz skupa – Konferencija o zaštiti prava i interesa djece i mladih s poremećajima u ponašanju – IPA 2009, Twinning projekt »Unapređenje kapaciteta stručnjaka za zaštitu prava i interesa djece i mladih smještenih u domove za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju«. *Ljetopis socijalnog rada*, 20(3), 527-530. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/118488>. Pristupljeno 15. travnja 2021.
61. Ratkajec Gašević, G., Maurović, I. (2015). Izvještaj istraživanja: bjegovi mladih iz odgojnih domova i domova za odgoj. Osijek: Centar za nestalu i zlostavljanu djecu.
62. Ratkajec, G. i Jeđud, I. (2009). Razlike u procjeni razina rizika između dvije skupine korisnika institucionalnog tretmana. *Kriminologija & socijalna integracija*, 17(2), 1-14. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/45262>. Pristupljeno 21. ožujka 2021.
63. Sekol, I. (2012). Prema sveobuhvatnoj strategiji suzbijanja vršnjačkog nasilja u institucionalnom tretmanu djece i mladih U Vladović, S. (Ur.) Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju. *Zbornik priopćenja sa stručnih skupova Pravobraniteljice za djecu*, 145-159.
64. Sekol, I. (2014). Deinstitucionalizacija i transformacija sustava socijalne skrbi: teorijska (i druga) racionala. *Knjiga sažetaka 4. hrvatskog kongresa socijalnih pedagoga s međunarodnim sudjelovanjem Izvan granica/Beyond borders*.

65. Sladović Franz, B. (2003). Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
66. Sladović Franz, B. (2016). Djeca u alternativnoj skrbi. *Prava djece: multidisciplinarni pristup*, 225-241. Preuzeto s <https://www.bib.irb.hr/824617>. Pristupljeno 19. veljače 2021.
67. Sladović Franz, B., Kregar Orešković, K., Vejmelka, L. (2007). Iskustvo života u dječjem domu: kvalitativna analiza izjava mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(3), 553-578. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/18888>. Pristupljeno 24. veljače 2021.
68. Sovar, I. (2015). Institucionalizacija i deinstitutionalizacija ustanova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Ljetopis socijalnog rada*, 22(2), 311-332. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/147581>. Pristupljeno 22. lipnja 2021.
69. Šućur, Z. (2003). Razvoj socijalne pomoći i socijalne skrbi u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 1-22. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/30127>. Pristupljeno 21. ožujka 2021.
70. Teodorović, B., Bratković, D. (2001). Osobe s teškoćama u razvoju u sustavu socijalne skrbi, *Revija za socijalnu politiku* 3-4: 279–290.
71. Terziev, V., Arabaska, E., (2016). Process of Deinstitutionalization of Children at Risk in Bulgaria, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 233, 287-291. Preuzeto s <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042816313635>. Pristupljeno 14. travnja 2021.
72. Thoburn, J. (2009). Reunification of children in out-of-home care to birth parents or relatives: A synthesis of the evidence on processes, practice and outcomes. Munchen: Deutsches Jugendinstitut. Preuzeto s http://www.dji.de/pkh/expertise_dji_thoburn_reunification.pdf. Pristupljeno 8. travnja 2021.
73. Van IJzendoorn, H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Duschinsky, R., Goldman, P. S., Fox, N. A., Gunnar, M. R., Johnson, D. E., Nelson, C. A., Reijman, S., Skinner, G. C. M., Zeanah, C. H., Sonuga-Barke, E. J. S. (2020). Institutionalisation and deinstitutionalisation of children 1: a systematic and integrative review of evidence regarding effects on development. *The Lancet Psychiatry*, 7(8), 703-720. Preuzeto s [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(19\)30399-2](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(19)30399-2). Pristupljeno 4. lipnja 2021.
74. Vejmelka, L. (2007). Prikaz skupa: Politika za najmlađu djecu u javnoj skrbi, Informacije za donositelje odluka. *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (3), 625-626. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/18893>. Pristupljeno 5. ožujka 2021.

75. Vejmelka, L., Sabolić, T. (2015a). Najbolji interes djece u institucionalnoj skrbi i utjecaj na zdravlje. *Aktualni trenutak Hrvatskog zdravstva VI: Zaštita prava na zdravlje djece i mladih u alternativnoj skrbi*, 21
76. Vejmelka, L., Sabolić, T. (2015b). Potencijali domova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi iz perspektive odgajatelja. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*. 23, (1), 72-98. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/148697>. Pristupljeno 7. ožujka 2021.
77. Vlada Republike Hrvatske (2006). Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006.-2012.godine. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. Zagreb.
78. Vlada Republike Hrvatske (2014). Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine. Ministarstvo socijalne politike i mladih. Zagreb.
79. Vlada Republike Hrvatske (2021). Odluka Vlade Republike Hrvatske o Nacionalnom planu za prava djece. Preuzeto s <https://mrosp.gov.hr/vijesti/zapocinjje-izrada-nacionalnog-plana-za-prava-djece/12252>. Pristupljeno 18. svibnja 2021.
80. Wyness, M. (2006). The Politics of Childhood: International Perspectives, Contemporary Developments. *Children & Society*. 20(1), 85-86 Preuzeto s https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1099-0860.2005.00004_10.x Pristupljeno 18. svibnja 2021.
81. Zakon o socijalnoj skrbi (2020). **Narodne novine**, NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20 i 138/20.
82. Zakon o udomiteljstvu. **Narodne novine**, 79/2007.
83. Žganec, N. (2008). Socijalna skrb u Hrvatskoj - smjerovi razvoja i reformi. *Revija za socijalnu politiku*, 15 (3), 379-393. Preuzeto s <https://doi.org/10.3935/rsp.v15i3.778>. Pristupljeno 25. siječnja 2021.
84. Žic Grgat, B., Jelavić, M. (2005). Institucionalna skrb o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi i perspektive razvoja skrbi o djeci izvan obitelji. *Dijete i društvo*, 7(2), 297-327.
85. Žižak, A., Koller-Trbović, N. (1999). Odgoj i tretman u institucijama socijalne skrbi. Deskriptivna studija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.

11. Prilozi

Popis tablica	Broj stranice
Tablica 1. Državni domovi socijalne skrbi za djecu i mlađe punoljetne osobe bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi	47
Tablica 2. Šestogodišnji pregled kretanja broja korisnika u državnim i nedržavnim Domovima socijalne skrbi za djecu i mlađe punoljetne osobe bez roditelja ili bez odgovarajuće roditeljske skrbi (BORS) te državnim Domovima socijalne skrbi za djecu i mlađe punoljetne osobe s problemima u ponašanju (PUP)	50

Popis slika	Broj stranice
Slika 1. Prikaz povezanosti procesa deinstitucionalizacije i transformacije prema autorici rada	26
Slika 2. Izgled Odgojnog doma Bedekovčina prije procesa transformacije	52
Slika 3. Izgled Odgojnog doma Bedekovčina prije procesa transformacije	52
Slika 4. Izgled Odgojnog doma Bedekovčina nakon procesa transformacije	53
Slika 5. Izgled Odgojnog doma Bedekovčina nakon procesa transformacije	53
Slika 6. Izgled Odgojnog doma Bedekovčina nakon procesa transformacije	53